

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

AZ ELLENFORRADALMI RENDSZER HATALOMRA JUTÁSÁNAK
KÖZIGAZGATÁSI ÉS KATONAI ESZKÖZEI VAS LEGYÉBEN
1919-1920

Készítette:

KUNHÉGYI JÓZSEF

1979.

1./ Az ellenforradalmi hatalom átvétel előkészítése és végrehajtása

A magyar burzsoázia és a reakciós tisztikar országszerte és Vas megyében hamarosan ráészmélta, hogy 1918 októberében az "őszirózsás forradalomban" nemcsak az Osztrák-Magyar Monarchia esett szét, hanem egy új forradalmi társadalmi folyamat is elkezdődött. Ezt világosan jelezte a Nemzeti Tanács megalakulása, a budapesti Munkástanács létrejötte és 1918. november 24-én a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása. A burzsoázia látta, hogy ez a folyamat a nagytőke ellen irányul. A burzsoázia hatalmának további fenntartása érdekében nyílt pártkeretekben eredményesen fellépni nem volt képes, mert ezek a pártok tekintélyüket veszítették az I. világháború alatt és a háború következményei miatt. Ezért új formára volt szükség, amely szakított a hagyományos keretekkel. Ellenforradalmi szervezeteket kezdtek létrehozni. Két jelentősebb szervezet jött létre. Egyik az Ébredő Magyarok Egyesülete. A másik a Magyar Országos Véderő Egyesület. Vas megyei vonatkozásban az utóbbinak volt jelentősebb szerepe az ellenforradalom hatalomra juttatásában. A Magyar Országos Véderő Egyesületet /továbbiakban MOVE/ 1918. november 30-án mintegy ezer főt számláló tiszti, altiszti gyűlés alakította meg Budapesten. Elnökévé Molnár Dénes altábornagyot választották. A MOVE létrejöttének társadalmi körülményeiről, okairól Deme László a szervezet Vas megyei megszervezője a következőket írja: "A magyar tisztek voltak az elsők az országban akik midőn észrevették, hogy a forradalom más irányt kezd felvenni mindinkább balrakanyarodva végül teljesen a vörös internacionalizmus szolgálatába állott, szervezkedni kezdtek." /1/

A MOVE célját nem fogalmazták meg egyértelműen. Nem nyilvánították ki a forradalmi időszakban reakciós érdekképviselőt. "A MOVE célja a magyar tiszteknek és altiszteknek, valamint a magyar hadseregnek az érdekeit mind hathatósabban előmozdítani." /2/ Mint a későbbiekben kitűnt, lényegében társadalmi folyamat feltartóztatását illetve megsemmisítését jelentette e homályos célkitűzés.

A MOVE megszervezésére Szombathelyen Deme László 65. ezredbeli százados kapott megbízást, az országos szervezet megalakulásának napján. Megbízása a Szombathelyen állomásozó valamennyi katonai egységre kiterjedt. Konkrét szervező tevékenységéről és céljairól a "Szombathelyi Ujság" 1918. december 8.-i számában találunk adatokat: "MOVE! Latinul move annyit tesz, hogy mozogj! Az eddig tetszhalott magyar katonák ime megmozdultak és megszólaltak... Bajtársaim!... sorakozzatok a kibontott zászló alá és vegyétek kezetekbe a saját sorsotok intézését!" /3/ A szervező munka és agitáció hatására a szombathelyi tisztikar 1919. január 13-án gyűlést tartott. A tiszti gyűlés kimondta a szombathelyi osztály megalakítását, és annak csatlakozását az országos egyesülethez. Alakuláskor nyolcvan tagja volt és néhány száz koronát kitevő vagyona. Az ellenforradalmi szervezkedés hatására tagjainak száma 1920-ra több ezerre emelkedett. Külön osztályai, alosztályai voltak. Saját ujsággal, fogyasztási szövetkezetekkel, sporttelepekkel rendelkezett. A MOVE-t a Tanácsköztársaság alatt ugyan feloszlatták, vezetői ellen eljárást kezdeményeztek. Azonban mint titkos szervezet tovább létezett és kapcsolatot keresett az Ausztriában szervezkedő ellenforradalmár fegyveres szervezetekkel. A Tanácsköztársaság alatt az ellenforradalmi tisztek illegális szervezkedéseinek vezetői

közé tartozott Menestóthy-Szabó őrnagy, Noszlopy, Babolcsy-Farkas és Hertelendi századosok. A belső és a Feldbachban állomásozó fegyveres szervezetek közötti kapcsolat 1919. június 14-én jött létre Kemény Pál főhadnagy útján, aki egészen nyílt ellenforradalmi fellépésig tartotta közöttük a kapcsolatot. /4/

A Vas megyei ellenforradalmi tisztek szervezetének jelentőségét a szervezet fő szervezője Deme László a következőképpen foglalta össze: "Vas megye egyedül saját erejére támaszkodva tudott mozdulni... a kommunizmus megbuktatása után is központja lett a dunántúli mozgalmaknak, itt szerveztettek meg... a legelső számottevő és akcióképes ellenforradalmi csapatok, amelyek élén Horthy és Lehár bevonultak Budapestre..." /5/

Az ellenforradalmi tisztek, katonák szerveződése a Tanácsköztársaság ellen nemcsak Vas megyén belül indult meg, hanem a megyével határos Ausztriában is. A Tanácsköztársaság megdöntésére Bécsben létrejött Antibolsevista Comité egyes vezetői 1919. május 5-én Brucknál fegyveres támadást kíséreltek meg a határt őrző Vörös Őrség ellen. Támadásuk célja az volt, hogy ezzel egy általános fegyveres felkelést indítsanak el Dunántúlon. Terveik órákon belül összeomlottak, mivel az általuk várt belső felkelés nem következett be. A puccs vezetői politikusok voltak mint például: Sigray, Szmracsányi, akik a sikertelenségből csak azt a következtetést vonták le, hogy akciójuk megghi-usulását a katonai szakértelem, a vezetés hiánya okozta. Ezt követően báró Lehár Antal ezredest kérték fel, illetve bizták meg a katonai akciók szervezésével és előkészítésével. /6/ A bécsi szociáldemokrata párt tömegbefolyása következtében az Antibolsevista Comité katonai alakulatát nem hozhatta létre Bécsben vagy annak közvetlen környékén, ezért a szervezet ve-

zetőjének, Bethlen Istvánnak az engedélyével Grazot választották székhelyül. A steier hatóságok tudomással bírtak a szervezkedésről, sőt azt tevőlegesen támogatták is. A katonai alakulatok elhelyezése pedig Feldbachban lévő üres fogolytáborban történt. Lehár hamarosan kiépítette a hírszerző hálózatát is. A hazai állapotokról az ellenforradalmi akciókról folyamatosan tájékozódott, majd szoros kapcsolat jött létre a szombathelyi ellenforradalmi tiszti csoport és a "feldbachiak" között. A Feldbachi különítmény időben korábban jött létre mint a szegedi ellenforradalmi kormány "nemzeti hadserege". Tagjai külföldre szökött magyar katonatisztek, akik magas zsoldban részesültek, valamint 1919. május 29-én Muraszombatban kitört ellenforradalomban résztvevő, majd emigráló katonai személyekből tevődött össze. /7/. A Vas-megyében meglévő erős belső ellenforradalmi katonai szervezetek és külföldről a megye felé irányuló ellenséges tevékenységnek tudható be, hogy az ország más megyéihez viszonyítva itt nagyobb számban volt ellenforradalmi megmozdulás, mint az ország más részein. Ellenforradalmi megmozdulás volt 1919. április 19-én Felsőszölnökön, május első napjaiban Körmenden és Nádasdon, május 28-án Nemesbődön és Nagyencsen, május 29-én Muraszombaton. Junius első napjaiban vasutas sztrájk, ellenforradalmi megmozdulások Sárvár környékbeli falvakban /Rábasömjén, Bogyoszló/, junius 5-én Kőszegen, amelynek leverésében Szamuely Tibor és a Lenin-fiúk is részt vettek. Ugyanaznap Felsőőrön. Miután a helyi ellenforradalmi kísérleteket rövid idő alatt felszámolták, a felbachban szervezkedő Lehár-különítmény nagyarányú külső fegyveres támadásra készült a stájer fegyveres alakulat bevonu-

sával 1919. július végére. /8/ A külső támadás a stájer alakulatok visszalépésén hiusult meg, mivel 1919. augusztus 20-án az antant hatalmak St. Germainban Ausztria kérésének megfelelően Nyugat-magyarország általuk igényelt részét népszavazás nélkül Ausztriához csatolták. /9/ Így a stájer alakulatok részükről feleslegesnek ítélték a harcot Nyugatmagyarorszáért. Az antant hatalmak ezzel a döntésükkel további megtorlásokat akartak hozni a Tanácsköztársaság ellen.

A Tanácsköztársaságot elsősorban az ellenforradalmi erők külső támadása buktatta meg 1919. augusztus 1-én. Ezzel a nappal kezdetét vette az ellenforradalmi erők nyílt megtorló diktatúrája. A Peidl-kormány első intézkedései közé tartozott az ellenforradalmárok szabadon bocsátása, a forradalmi törvényszékek és a Vörös Őrség megszüntetése.

Vas megyében augusztus első napjaiban külsőleg semmi sem mutatta, hogy rendszerváltozás következett be. A "Testvériség" című napilap augusztus 1-i száma a Tanácsköztársaság alkotmányát közölte a Forradalmi törvényszék ítéletét tették közzé a Tanácsköztársaság pénzének, a "fehér" pénznek el nem fogadásáért. Sok következtetést még nem lehetett levonni ugyanezen szám azon hireiből se, hogy Udvaros István belügyi népbiztos által kiküldött politikai megbízott "felsőbb rendeletre" távozott, vagy abból sem, hogy a következőkben a forradalmi kormányzótanács megnevezés helyett "kormányzótanács", a "direktórium" helyett pedig "intézőbizottság" használandó. Az országban végbement változásokat csak augusztus 2-án megjelenő "Testvériség" című napilapban az intézőbizottság által közzétett közlemény adta hírül: "A forradalmi kormányzótanács

külső kényszerítő okok hatására lemondott, s helyét egy tiszta szocialista miniszterekből álló kormány foglalta el." Fegyelomre, öntudatos helytállásra szólítanak fel mindenkit. "Éljen a világot megváltó szocializmus, éljenek a proletár milliók." Hangzik a befejező gondolat. Sokan nem tudták, hogy mit rejt magában "...egy tiszta szocialista miniszterekből álló kormány..." Hittek abban, hogy az addigi harcuk nem volt hiábavaló. Optimisták voltak, amit hamarosan saját vérük hullatásával oszlattak el. A direktóriummal azonos összetételű "intézőbizottság" a rend fenntartása érdekében még augusztus 3-án Szombathely város és a megye egész területére statáriumot hirdetett ki. Végrehajtani azonban csak részben tudták. Augusztus 6-án a körmenői Vörös Őrség még intézkedik, a rendet fenntartja. Rálőnek a titokban átutazó Sigray Antalra és Lehár Antalra, akik nem tettek eleget az igazoltatási felszólításnak. /10/

A megyében meglévő tisztázatlan helyzetben az előzőleg megszerveződött belső és külső ellenség katonai részlegei már az első akciókat tervezték, illetve megkezdték azok megvalósítását.

Augusztus 3-án a szombathelyi állomásparancsnokságon az ellenforradalmi tisztek Kő alezredes parancsnokságával gyűlést tartottak. Elhatározták minden törvényes felhatalmazás, vagy felsőbb parancs nélkül az ellenforradalmi karhatalom megszervezését, a forradalom előtti közigazgatás visszaállítását, a katonai diktatura kihirdetését, a Vörös Hadsereg lefegyverzését. A karhatalom parancsnokául Szomor Őrnagyot bízták meg. Az ellenforradalmi karhatalom a saját soraikból és Szombathely környéki falvakban meglévő tartalékos és népfőkelő tisztekből szerveződött. Ezeje kb. zászlóalj erejű volt. /11/

Augusztus 4-én Bethlen István vezetésével az Anti-bolsevista Comité vezetői - köztük Lehár Antal is - Bécsben a "Jokey-klub"-ban az új helyzet teremtette lehetőségekről tárgyaltak. Többen - köztük Lehár is - elérkezettnek látták az időt a katonai beavatkozásra. A tárgyalás után Lehár készenlétbe helyezte a feldbach-i különítményét, és személyes felderítésre Szombathelyre utazott. /12/

Augusztus 6-án éjjel törvényes rendelkezés, vagy utasítás nélkül az ellenforradalmi tisztekből alakult karhatalom járőre Babóchay-Farkas százados járőrpáncsnok vezetésével letartóztatták: Gyulai Emil direktórium-i titkárt, dr. Geiringert és dr. Fodor Antal Vörös-Őr parancsnokokat, Papp politikai megbízottat, dr. Halász József kőszegi direktórium-i elnököt. A letartóztatottakat a lovassági laktanyába kísérték be. /13/ Ezzel kezdetét vette Vas megyében a nyílt, brutális ellenforradalmi megtorlás.

Ezt követően a katonák által elkövetett ellenforradalmi cselekmények gyorsabban követték egymást. Augusztus 7-én a szombathelyi ellenforradalmi karhatalomból Nemestóthy-Szabó őrnagy parancsnoksága alatt 40 fős osztag megszállta a megyeházát. Ugyancsak minden törvényes felhatalmazás nélkül felszólították Kovács "intézőbizottsági" elnököt.... hogy a vármegye fölötti hatalmat adja át Dr. Radó Gyula főjegyzőnek." /14/ A hatalomátvétel ellenállás nélkül megtörtént. Ennek befejezésével megjelent a megyeházán Lehár ezredes is, majd a lovassági laktanyába ment, ahol átvette a parancsnokságot. Intézkedett a feldbach-i különítmény Szombathelyre való szállítása iránt. A feldbach-i vonaton Pirkner őrnagy vezetésével augusztus 9-én érkeztek meg Szombathelyre. A lovassági laktanyában kerültek elhelyezésre, egyesültek a belső ellenforradalmi erőkkel. Ezzel Vas megyében,

illetve Nyugat-Dunántúlon létrejött egy olyan erős ellenforradalmi katonai egység, amely lényegesen meghaladta az ország más részein lévő különítmények erejét, és kegyetlenkedésekben sem maradt el azoktól. Parancsnoka Lehár Antal ezredes lett, aki a "magyar haza megmentésén" úgy fáradozott, hogy kezdetben még magyar állampolgársággal sem rendelkezett. Az állampolgársági esküt csak 1919. szeptember végén tette le a soproni polgármester "kezébe". /16/ Hogy az ellenforradalom hatalomra jutásában milyen jelentős szerepe volt az ellenforradalmi fegyveres szerveknek, azt a legilletékesebb vezetők nyilatkozataiból tudjuk meg. Lehár így nyilatkozott az augusztus elejei állapotokról: "...Nyugatmagyarországon nekem volt meg az a tekintélyem, hogy az összes tiszteket egyesíteni tudtam. Az én feldbachi alakulatom mindig elment oda, ahol ennek a tekintélynek nem akartak engedelmeskedni, s rövidesen rend lett... Itt minden egyedül az én személyemtől függött..." /17/ "...A siófoki főparancsnokság pedig alig alakult meg még sem ütőképes alakulata, sem pénze nem volt." /18/

Sigray Antal Nyugatmagyarország kormánybiztosa 1919. augusztus 16-án kelt jelentésében azonosat jelent a rend kérdésében: "...A helyreállított belrendet és nyugalmat a katonaság tartja fenn." /19/ Hogy milyen volt ez a "belrend és nyugalom" Lehár sem tudja teljesen elleplezni: "Még a kiváló feldbachiak is Prónay felhívására fejvadászokká lettek. Ez a kommunisták kinzásával kezdődött a szombathelyi lovassági lakatnyában. Ezt követte a kommunista Entzbruder agyonlövése, állítólagos menekülési kísérlet közben." /20/

Nyilvánvalóan Lehár megszépíti a valóságot, másra, Prónayra hárítja a felelősséget. Hamisítása bizonyítható azzal, hogy Vas megyében az ellenforradalmi akciókban Prónay nem vett részt. Prónay kettő esetben tartózkodott Szombathelyen. Először 1919. szeptemberében, amikor a "Sabária Szálló"-ban rendezte be irodáját. Innen akarta megszervezni az Ausztriába menekült népbiztosok elrablását. Másodszor pedig 1921. őszén, amikor "visszavonult" az általa időlegesen létrehozott "Lajtabánsági Köztársaságból".

Hogyan reagáltak Vas megye dolgozói a kezdődő fehér terrorra? Augusztus 7-én ellenforradalmi tiszti csoport Meisz főhadnagy vezetésével a kőszegi direktóriumot akarta letartóztatni, amit a város kommunistái időlegesen megakadályoztak. Akaratukat csak újabb fegyveres megerősítéssel tudták végrehajtani. /21/ A fokozódó terror hatására 1919. augusztus 17-én Németújvárott népgyűlést tartottak és 251 község "határozatilag" csatlakozott Ausztriához. Csatlakozásukat a fegyveres szervek megakadályozták. /22/ Visszaesett a termelés megye szerte. 1919. augusztusában például 300 főt bocsátottak el a szombathelyi Magyar Motorgyárból. A hónap végén kb. 1500 fő akart kivándorolni Belgiumba. A kivándorlásukat megakadályozták. Patzer Józsefet mint a kivándorlás szervezőjét bűnvádi eljárás alá vonták. /23/

A Belügyminisztérium Közbiztonsági Főosztályának 2062/BM 1920. sz. bizalmas nyomozásról szóló jelentése szerint: "...Szentgotthárd lakosság nagy része ellenséges magatartást tanusít a nemzeti hadsereggel szemben... a behívási parancsnak ellenszegülnének... Alsószölnök a nemzeti hadsereggel szemben közömbös a lakosság azonban esetleges behívási parancsnak nem engedelmeskednek". /24/

Az ellenforradalmi erők aktivitását az ellenállás tovább fokozta. Erőiket tovább akarták növelni. Egymásután tették közzé felhívásaikat a nemzeti hadseregbe való belépésre, a "feltámadás" érdekében. Lehár megosztotta a szervezői munkát. A 83-asok szervezését Tormássy ezredes, a 11-es huszárokét Kriszt Jenő alezredes végezte. /25/ A 106-os zászlóaljzat pedig állandó jelleggel Kőszegen helyezték el Pernetzky százados parancsnoksága alatt. /26/ Legálisan megnyitották a MOVE irodáját szervezési, taggyűjtő és propaganda céllal. Irodavezető Deme László lett. /27/

A szélsőséges tiszti csoport azonban még mindig nem volt elégedett a megtett intézkedésekkel. Ezért Szomor Aurél alezredes és tíz társa a kommunista veszélyre való hivatkozással kérelemmel fordult Sigray kormánybiztoshoz, javasolták, hogy "1./ A katonai diktatura életbeléptetését, 2./ A statárium kihirdetését az egész Vas-vármegyére, 3./ Bizonyos korosztályú földművelő népnek katonai szolgálatra való behívását azonnal elrendelni sziveskedjen!" A kormánybiztos a rend és nyugalom látszatának keltése érdekében csak a 3. pontban foglaltaknak tett eleget, mivel az önkéntes bevonulási felhívások a hozzájuk fűzött reményeket nem váltották be, bármilyen hangzatos szavak is szerepeltek benne. Mint láttuk a Peidl, illetve Friedrich kormány első intézkedései ellenére sem változott meg automatikusan a hatalom jellege Vas megyében. A direktóriumok "intézőbizottság" néven helyükön maradtak mindaddig, amíg a katonai erőszak el nem távolította őket. A hatalomátvétel nem ment olyan simán, mint azt az ellenforradalmárok képzeltek, vagy később hirdették, hogy a Tanácsköztársaság magától omlott össze.

1919. augusztus és november hónapjaiban az országban három ellenforradalmi politikai, hatalmi központ alakult ki. Egyik volt az antant hatalma amelyet a román, a francia és a jugoszláv megszálló katonaságon keresztül gyakorolt. Második volt a központi kormányhatalom /Peidl, Friedrich, Huszár kormányok/ amelyek az antantra alapította hatalmát, de az antant hivatalosan nem ismerte el azokat. Szinte központi államhatalomról beszélni sem lehet. Harmadik központ volt a Fővezérség, amely kezdetben Siófokon működött. Ez képviselte a legdöntőbb erőt 1919. novemberig a Dunántulon, majd a megszálló csapatok kivonulása után az egész országban. A Fővezérség legnagyobb katonai erejét a Szombathelyen és Nyugatmagyarországon állomásozó Lehar-féle egységek adták. Erőinek nagysága lényegesen meghaladta Horthy közvetlen alárendeltségében lévő katonai erőket. /V.ö: /18/

Ennek tudható be, hogy Horthy november 16-i Budapestre történő bevonulását megelőzte a szombathelyi egységek bevonulása. Majd ők vették át a románoktól a kivonuláskor átadott többi területeket is. Ugy gondolom az eddigi kutatásokban nem került kellően értékelésre Vas megye /a kormánybiztosi intézmény, a fegyveres erők szerepe/ olyan mértékben, mint amelyen szerepet betöltött helyileg és országosan az ellenforradalmi rendszer hatalomra juttatásában. Ez a szomorú szerep pedig döntő, illetve meghatározó volt, amint azt a további részek tárgyalása, és bizonyítékai is mutatják.

2./ Az ellenforradalmi hatalom ideológiai alátámasztása, az alkalmazott közigazgatási és katonai eszközök, módszerek sajátosságai.

Az ellenforradalom exponensei ellenforradalmi tevékenységük szükségességét a forradalmi folyamatok alatt és után egyaránt igazolni akarták ország-világ előtt. Ezek jelentkeztek a politikai és történettudomány egyes kampányaiban, de programokban is megnyilvánultak. Ezek közé tartozott a keresztény kurzus, a magyar-germán kulturközösség gondolata, a "Nyugattal" való sorsközösség, a "barbár Kelettel" szemben. Aztán ezek az ideológiák vetültek ki a jog területére más fogalmak formájában. Ennek tekinthető amikor az ellenforradalmi rendszer azt hangsúlyozta, hogy a "történelmi Magyarország örököse", amikor az "ezeréves alkotmány" helyreállításáról beszélt. /29/ Ezek az ideológiai fogások mennyire hamisak és pillanatnyi politikai célok szolgálatában állók voltak, mutatja az is, hogy "...nem volt írott alkotmány, nem volt a jogszabályok rangsorában olyan jogszabály sem, amelyhez a többi jogszabály igazodott volna... A magyar alkotmányt ilyen szétfolyó, rendszertelen, meg nem fogható volta miatt nevezték történelmi alkotmánynak... A feudális jellegű alkotmányba jogfolytonosság címén minden belefért..." /30/ Tehát jogi és egyéb megtorló eszközeiket olyan alapra helyezték, amely nem létezett. Az alkotmány fogalom csak fikció volt.

Igy kell vizsgálnunk az általuk emlegetett "törvényesség helyreállításának" vagy "jogbiztonság" kérdését is. A közigazgatásban a kormánybiztosi intézményt: a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. év LXXII tc. alapján vezették be.

A törvénycikk 1. paragrafusa szerint a kivételes hatalmat "Háboru idején...ha szükséges a háborut fenyegető veszélyének okából..." lehet elrendelni.

1919. augusztusában nem volt háboru, annak veszélye sem állt fenn. A győztes hatalmak már Párizs környékén a békekötéseket készítették elő. Maga a fővezérség sem ítélte olyan súlyosnak a helyzetet, amely a kivételes hatalmat indokolta volna. Ez tükröződik a fővezérség 1919. augusztus 20-i minisztertanács ülését követő rendeletéből, mely szerint "...a viszonyok nem tekinthetők hadiállapotnak, de még sem lehet őket azonosnak venni a béke állapotokkal. /31/

További törvénysértésként kell megállapítanunk a kivételes hatalom elrendelésének alanyi jogosultságát illetően is. A hivatkozott törvénycikk 1. paragrafusa kimondja, hogy kivételes hatalmat a "...minisztérium valamennyi tagjának felelőssége mellett... a szükséges mértékhez képest..." lehet igénybe venni. Ugyanakkor Sigray Antalt Nyugatmagyarország Kerületi Kormánybiztosává kivételes intézkedésként 1919. aug. 12-én József főherceg "kormányzó" nevezte ki. Nemcsak hogy jogosulatlan volt a kinevezésre, de az előző államszervezetekben, vagy jogszabályban kormányzó nem is szerepelt. A kormánybiztosi intézmény nemcsak az ellenforradalmi korszakot megelőző burzsoá jogszabályokhoz viszonyítva volt törvénytelen, hanem saját jogszabályaikhoz viszonyítva is. Ugyanis a kormány 1919. augusztus 8-án 3.886/1919. ME sz. rendeletében intézkedik "A törvényes közigazgatás felvételéről". A rendelet szerint meg kell kezdeni munkájukat mindazon közigazgatási szerveknek /törvényhatósági bizottság, közigazgatási

bizottság, községi képviselő testület... stb./ amelyek 1918. október 31-e előtt működtek. E rendeletben nem esik szó a kormánybiztosi intézményről. Ugyancsak nem szól a kormánybiztosságról a belügy-miniszter 1919. augusztus 16-án kelt 72.997/1919. PM. sz. rendelete sem, amely a törvényhatóságok és tisztségviselők /alispánok, polgármesterek...Stb./ feladatait körvonalazza az adott viszonyok között. Tehát a közigazgatásban a kormánybiztosi intézményt, amely kiválóan alkalmas volt a burzsoá érdekek képviselésére, csak többszörös törvénysértéssel tudták létrehozni, funkcionáltatni.

Az ellenforradalom vezetői mindent megtettek annak érdekében, hogy tevékenységük osztálytartalmát leplezzék. Azon túlmenően, hogy a "jogrend helyreállítására" hivatkoztak úgy tüntették fel magukat, mint a lakosság, a megye megmentőjét a külső támadással szemben. Így akarták elvonni, elterelni a lakosság figyelmét igazi, belső céljaikról. Ez tükröződik Lehar ezredesnek 1919. augusztus 6-án közzétett hirdetményéből is. "A mai nappal Nyugatmagyarországon átvettem a katonai parancsnokságot. A parancsnokságom alatt álló felfegyverzett alakulat feladata...hogy biztosítsa a katonai védelmet az ország nyugati határán az ellenséges csapatokkal szemben..." /32/ Hasonló nyilatkozatokat tettek más közigazgatási tisztségviselők is. Több tényből is lehet látni, hogy a külső ellenség támadására való hivatkozás csak ürügy volt. Egyrészt Vas megyében nem volt olyan erős katonai egység, amely egy szervezett külső támadás visszaverésére alkalmas lett volna. Másrészt a győztes szomszédos kapitalista országok területi igényeit - Csehszlovákia, Jugoszlávia - az antant a béketárgyalások során kielégítette. Ausztria és Magyarország

nyugati határának kérdésében pedig már korábban, 1919. július 20-án döntés született Saint Germainban, amelyet az osztrák nemzetgyűlés 1919. október 17-én ratifikált. /33/

Az ellenforradalom vezetői mindent megtettek annak érdekében, hogy Vas megyében a rend és nyugalom látszatát keltsék. Ezzel főleg az Ausztriából kiinduló leleplező sajtóközléseknek akarták elejét venni. Ezt példázza Sigray álláspontja a Friedrich-kormány által elrendelt statáriummal kapcsolatosan, amelyet a román megszálló hatóságok a Budapesti Közlöny 1919. augusztus 22-i számában hatályon kívül helyeztek. Sigray szerint: "Az ostromállapot elrendelése Nyugat-Magyarországon a rendet megzavarná és a rágalmozó és rendet felborítani akaró osztrák sajtónak és agitátoroknak tápot nyujtanak arra, hogy hazug híreket megerősítvén a külfölddel elhitesse azt, hogy az itteni állapotok aggodalomra adnak okot. A katonai parancsnoksággal egyetértőleg legnyomatomatékossabban kérni kell ezen rendelet sürgős visszavonását. Az ostromállapotot és a rögtönítélő bíraskodás kihirdetését egyenlőre betiltom." /34/ Sigray távirata a miniszterelnökséghez leplezési célon túl arra is utal, hogy a kormánybiztos nem volt függelmi viszonyban valóban a kormánnytól. A függelem csak formai volt, hisz minden előzetes engedély nélkül a statáriumot "egyenlőre"betiltotta Sigray.

Lényeges vonásaként kell értékelni a Vas megyei ellenforradalmi rendszernek a kezdeti időszakban betöltött vezető szerepét, amely az egész országra kihatott. Mint már szoltam róla, itt jött létre az első legütőképesebb fegyveres erő. Itt működött elsőnek a kormánybiztosi intézmény. Az ellenforradalom országos vezetői mint főbázison egymást követőleg tettek látoga-

tásokat Szombathelyen és szemlélték meg a katonaságot. 1919. szeptember 8-án érkezett Friedrich István miniszterelnök és Haller István propaganda miniszter. Szombathelyen kívül ellátogattak Sárovarra és Celldömölkre. /35/ 1919 szeptember 21-én érkezett Horthy, 22-én Kőszegre látogatott, megsemmisítette a csapatokat. A tisztek és altisztek gyűlésén kijelentette: "...meg akarom mondani nektek, hogy ti vagytok a hadsereg gerince és az országé is, mert csak a hadsereg körül kristályosodhat ki minden..." /36/

Szeptember 22-én Pallavicini György őrgróf Dunántúli Központi Kormánybiztos érkezett, aki Sigray Antallal tárgyalt. /37/ Szeptember 30-án Teleki Pál a béketárgyalásokkal megbízott miniszter érkezett, és "...informáltatta magát a nyugatmagyarországi helyzetről". /38/ Október 2-án különvonattal érkezett Szombathelyre Schnetzer Ferenc hadügyminiszter, aki megbeszélést folytatott Lehár Antallal, a Nyugatmagyarország katonai parancsnokával, Sigray Antal kormánybiztossal. Fogadta a megye és város több tisztségviselőjét. Délután a város főterén szemlélet tartott az összes csapatok felett, majd Siófokra a fővezérségre utazott. Az ellenforradalmi érdekeknek megfelelően többször szerveztek Szombathelyen és Vas megyében az adott viszonyoknak megfelelő "spontán" népgyűléseket, rendezvényeket. Ezek között kiemelkedő volt 1920. február 1-én tartott népgyűlés, amelyen határozatilag Horthyt javasolták kormányzónak.

Sajátos, mondhatni érdekes viszony alakult ki a román megszálló hadsereg és a Vas megyében lévő katonai szervek között. A Román Sajtóiroda 1919. augusztus 11-én jelentette, "...a román megszálló csapatok most célul tűzték ki a kommunista rezsim harcállásainak elfoglalá-

sát." /39/ Hamarosan megkezdtek előrenyomulásukat a Dunántulon. Augusztus 18-án Győr, augusztus 19-én Veszprém került román megszállás alá. Közelgett Vas megye, illetve Szombathely megáázállása. Ennek ellenére Lehár augusztus 19-i parancsában az "...oláh /entente/ csapatok előrenyomulása esetén" minden ellenállást megtiltott. /40/ Ez látszólagosan ellentmond azon nagyhangú kijelentéseknek, mely szerint meg akarják védeni a lakosságot a külső ellenséggel szemben. A parancs azon alapult, hogy előzetes egyezség jött létre a románok és Lehár között, amit azonban nem hoztak nyilvánosságra. Később erről így ír Lehár: "Egy román őrnagy...jelent meg nálam, hogy tudomásomra hozza: a bolsevizmus leverésében számitanak segítségemre... Biztosított engem és katonai szervező munkámat a teljes szabadságról." /41/ Ez azt jelentette, hogy a románok elismerték és biztak Lehár kommunista ellenességében. A románok előbb kötöttek szövetséget Lehárral, mint Horthyval. Ugyanis Horthy még augusztus 27-én is a hadügyminiszter közbenjárását kérte a román előrenyomulás megakadályozásában, és csak másnap kapott számára kedvező választ. /42/

Az ellenforradalmi közigazgatási és katonai szervek a nyílt terror mellett széles körű propaganda tevékenységet is végeztek. Azonban propaganda tevékenységüket álcázták, úgy tüntették fel, mintha az nem a hatóságoktól származott volna. Ilyen rejtett propaganda tevékenységként végezte a Kerületi Kormánybiztosság Haller István vallás és közoktatási miniszter "Szocialista-kommunista csőd" című propaganda anyagának terjesztését társadalmi szervezeteken keresztül. /43/ Hasonló leplezett propagandára utasítja a kormánybiztost a belügyminiszter 1034/Eln.sz. utasításával. "A földműveseknek szóló bolsevista-ellenes röpirat kiadásával... a terjesztéstől eredményt csak abban az esetben várhatunk, ha a röpirat keletkezésének, terjesztésének hivatalos jellege, sőt

színezte is teljesen rejtve marad". A falusi lakosságnak küldött röplapokat - a terjesztési elveknek megfelelően - a "Vasvár-megyei Gazdasági Egyesületen" keresztül továbbították. /44/

A burzsoázia nem tartotta elégségesnek és megnyugtatónak a meglévő, vagy újonnan létrehozott közigazgatási, vagy katonai szervezeteket. Többszörös biztosításra, biztonságra törekedett. Az első időkre különösen jellemző volt, hogy az egyes államigazgatási ágak hatáskörei összefonódtak, elmosódtak az esetek többségében a katonai igazgatás javára. Teljesen új megoldás a közös közigazgatási, katonai szervezet létrehozása. Ennek egy sajátos képződménye volt az ugynevezett "Népszervezési Bizottság". Az alapszabály szerint azonos jogok és köteleességek illették meg a közigazgatási és katonai szerveket. Gyakorlatilag a vezető szerepet a katonai szervek kisajátították maguknak és az egész szervezetet burkoltan a katonai hirszerzés szolgálatába állították. /A "Népszervezési Bizottság" részletes tárgyalását 5.2 pontban végzem./

Tárgyalt jelenségek sokban eltértek az országosan alkalmazott ellenforradalmi módszerektől, vagy sajátosságuk abban áll, hogy elsőnek alkalmazták azokat Vas megyében. Többek között csak így és azért lehetett Szombathely, illetve Vas megye az ellenforradalom első hónapjaiban az ellenforradalmi restauráció fő bázisa.

3./ A Nyugatmagyarországi Kerületi és Vasvármegyei Kormánybiztosság

3.1. A kormánybiztosság létrejöttének okai:

Mint azt az előző fejezet tárgyalásának kezdetén láttuk az ellenforradalmi rend vezetői minden intézkedésüknek törvényes látszatot, alapot akartak adni. Ez többször nem sikerült. Különösen éles és szembetűnő a törvénysértés a kormánybiztosok kinevezése és hatáskörük szabályozása területén. Az, hogy mégis a kormánybiztosság intézményéhez nyultak nem törődve az "alkotmányosság" megsértésével, ennek oka van. A hatalom gyakorlói érezték, hogy ez a törvénysértésük magyarázatra szorul. Az első magyarázatot az első kerületi kormánybiztos Sigray Antal adta: "A kormány... nekünk Nyugat-Magyarországon ugyyszólván teljes cselekvési szabadságot adott. Tehette ezt annál könnyebben, mert akkoriban a kormány is az ország lakosságának zömével együtt még nem felelt el, hogy a bolsevizmus Magyarországon csak úgy lehetséges, hogy az ország vezetésének és adminisztrációjának minden szála Budapesten, a központban futván össze, a kommunisták vakmerő csoportja ezt hatalmába kerítette és a vidék /mely a kommunista eszmékkel egyáltalán nem rokonszenvezett/ ellenállásra képtelen volt. Ezért merült fel akkoriban az a komoly politikusok által nagyon is helyeselt terv, hogy a vidék egyes részeit amennyire csak lehetséges, függetleníteni kell a fővárostól, nehogy esetleg újra egy az országban talajjal nem bíró kormányzat gyakorolhassa Budapestről a hatalmat. Innen a három-négy vármegyét magukban foglaló kerületi kormánybiztosságok eredete" /45/

Sigraynak kétségtelenül igaza van abban, hogy a kor-

mánybiztosságokat a "bolsevizmus" ellen, a proletáriátus ismételt hatalmától való félelmükben hozták létre. Azonban nem lehet elhinni az általa felhozott okot.

A történelem során a társadalmat érintő nagy és átfogó feladatok megoldása csak akkor volt lehetséges, ha volt erős központi hatalom. Az ellenforradalmi állam fogantatásának kezdetén ez pedig teljes egészében hiányzott. Az első ellenforradalmi kormányok /Peidl, Friedrich/ kormányok a románok által megszállt Budapesten működtek. Létük és tevékenységük nagy mértékben függött a románoktól, illetve az antanttól. Azt, hogy nem létezett szuverén központi hatalom, sok körülmény, intézkedés bizonyítja. De csak néhányat emeljünk ki. Clemenceau a párizsi békekonferencia megbízásából táviratot intézett a budapesti Szövetségek Közi Katonai Bizottsághoz, melyben közölte, hogy a békekonferencia nem ismeri el a Friedrich-kormányt, nem hajlandó tárgyalni vele. "Ez a kormány nem a nép akaratából létesült, hanem egy rendőrcsoport által végrehajtott államcsínynek köszönheti létét. A kormány feje a Habsburg-család egy tagja, azé a Habsburg-házé, amely... nagy mértékben felelős a szerencsétlenségért, amely alatt a világ szenved." A táviratot a kormánynak hivatalos lapban közzé kellett tenni, ami megjelent a Budapesti Közlöny 1919. augusztus 23-i 93. számában. Ennek a hatására mondott le a második, majd alakult meg a harmadik Friedrich-kormány. Továbbá a román hatóságok megakadályozták a kormány által tervezett "Láger" felállítását, amelyet ugyancsak hivatalos lapban - a Budapesti Közlöny 1919. szeptember 13-i 109. sz. tettek közé: "A magyar belügyminiszter a magyar kormánnyal egyetértőleg egy láger felállítását vette tervbe, amely-

ben internálva lenne minden kommunista, akit veszedelemnek tartanak a társadalomra nézve. A román csapatok parancsnoksága beszüntette ezen láger felállítását..." Sigray így jellemzi az ellenforradalmi kormány helyzetét az első időszakban: "...a Friedrich-kormány melynek keresztény és nemzeti irányzatát a Nyugat-Magyarország hazafias lakossága minden erejével támogatta, Budapesten a megszálló csapatok hatalmában már nélkül is folytonosan ki volt téve annak, hogy a románok letartóztatják." /46/

Lehár a hadügyminisztérium korabeli helyzetét így látta: "...a hadügyminisztériumnak nagyon gyenge összeköttetése volt, ugyanis a románok felügyelete és cenzurája alatt állt. Tehát a budapesti hadügyminisztériumengem sem személyileg, sem anyagilag nem tudott támogatni". /47/

A néhány felsorolt bizonyítékból is látszik, hogy a központi kormány önállósággal, rendelkezéseinek kikényszerítéséhez megfelelő szervekkel nem rendelkezett, ezért kényszerült céljainak megvalósításához a decentralizáláshoz, területi hatalmi egységek kivételes hatalommal felruházni, ami a kormánybiztosi intézményben valósult meg. Ezt hivatalosan soha nem ismerték el. Tekintélyük megóvása érdekében szinte a kormánybiztosságok felállításával egyidőben rendeleti uton is magyarázatot akartak adni. A 72.797/1919. BM rendelet szerint a kormány úgy ítéli meg a helyzetet, hogy "...a mostani rendkívüli időkben nem lehetséges az ország minden részére kiterjedő általános rendelkezésekkel megvalósítani az összes tennivalókat ...a helyi viszonyok ismerete és mérlegelése alapján ...kell megtalálni az egyes felmerülő kérdésekben a helyes utat". Azt, hogy minden kormánybiztos megtalál-

ja a "felmerülő kérdésekben a helyes utat" és biztosan az ellenforradalmi érdeket szolgálja a legkipróbáltabb ellenforradalmi vezetők kinevezésével biztosítják. Elsőként Sigray Antalt /1879-1947/ nevezte ki telefon /!/ értesítés alapján József főherceg Nyugatmagyarország Kerületi kormánybiztosává szombathelyi székhellyel. Működési területe Moson, Sopron, Vas, Zala vármegyék és Sopron városra terjedt ki. Sigray 1900-1920 között a főrendi ház tagja. Ivánci földbirtokos. A Tanácsköztársaság alatt Bécsbe emigrált. Az Antibolsevista Comité vezőregyénisége. Zala megyében 178, Fejér megyében 1009, Vas megyében pedig 5038 kh földje volt. /48/ Majd 1920 januárjában, mint nemzetgyűlési képviselő lemond a kormánybiztosi teendők ellátásáról, a kormány Cziráky József dénesfai földbirtokost nevezi ki helyébe. Cziráky József gróf, 1911-től tagja volt a főrendi háznak, 1917-től Sopron vármegye és város főispánja. /49/ Hasonló sorból került ki a Dunántuli Központi Kormánybiztos is, Pallavicini György, aki a fővezérség mellett az egész Dunántulra kiterjedő illetékességgel gyakorolta a tisztségéből adódó jogokat. Székhelye kezdetben Siófok, majd Székesfehérvár volt. Pallavicini György /1881-1946/ őrgróf, nagybirtokos. 1918. májusáig miniszterelnökségi államtitkár. A Tanácsköztársaság alatt emigrált. Az Antibolsevista Comité aktív tagja volt /50/

A kormány a központi hatalom gyengeségét csak időlegesenek ítélte meg, bizott hatalmának gyors megszervezésében és megerősödésében. Ezt igazolja az a tény, hogy a minisztertanács 1919. október 10-i ülésén úgy döntött, hogy a kerületi és törvényhatósági kormánybiztosok csak az első választásig működnek. /51/ Az első választásokat 1920. januárjában megtartják. 1920. február 16-án pedig megnyílik a nem-

időszak első hónapjaiban: központi, kerületi és törvényhatósági /vármegyei/ kormánybiztosságokra tagozódtak.

Hazánkban az ellenforradalom idején első kormánybiztosság szombathelyi székhellyel jött létre, amely kerületi kormánybiztossággént működött. Elnevezése: "Nyugatmagyarországi Kormánybiztosság" volt. Működési területe Moson, Sopron, Vas, Zala vármegyékre és Sopron városra terjedt ki. Vezetője Sigray Antal. Létrehozásának időpontja 1919. augusztus 12. Amikor József főherceg mint "kormányzó" telefon értesítés alapján létrehozta. Ez az intézkedés ellentétes volt az 1912; LXIII tc. 1 §-ában foglalt kinevezési jogkörrel és formával. Bizonyára ez késztette a kormányt arra, hogy 1919. szeptember 2-án - hivatalos lapban - a Budapesti Közlöny 100. számában - ismételten "kinevezzék" Sigrayt kormánybiztosnak. Helyettese: Karner Gusztáv volt. A kerületi kormánybiztosságok illetékessége több vármegyre terjedt ki. Dunántulon három volt. Az 1912; LXIII tc. 4. §-a az illetékességi terület meghatározásánál lehetővé tette, hogy "...Annak a kormánybiztosnak a hatásköre pedig, aki ... valamelyik katonai parancsnok mellé, ennek közvetlen támogatására van kinevezve, felölelheti az illető parancsnok egész parancsnoksági területét. "Ezzel a lehetőséggel éltek is a közigazgatás és katonai szervek jó és eredményes együttműködése érdekében. Horthy 1919. augusztus 21-i napiparancsában azonos területen alakította ki az alárendelt katonai alakulatok kerületi beosztását. Így a III. Katonai Kerületként Szombathely székhellyel Moson, Sopron, Vas, Zala vármegyét vont össze. Parancsnoknak: Lehár Antal ezredest nevezte ki. /54/

zetgyűlés ülásszaka, de a kormánybiztosok a helyükön maradtak. A dunántúli Központi Kormánybiztosság szűnt meg csupán, ami továbbra is a központi hatalom erőtlenségére, burzsoá osztályon belül dúló hatalmi harcra utalt. A Nyugat-magyarországi Kormánybiztosság Szombathelyen 1920. augusztus 15-én szűnt meg, /52/ azonban Ausztria és Magyarország között a kialakítandó határok kérdésében folyó vita ügyvitelére 1921. január 20-án Sigray vezetésével Sopronban ismét létrehozták. /53/

A fentiekből következőleg a kormányt az idegen fegyverekkel levert proletáriátus hatalmának visszaállításától való félelmében a központi hatalom gyengesége készítette az 1912: LXIII tc.-re való hivatkozással a rendkívüli hatáskörrel felruházott kormánybiztosi intézmény bevezetésére. E tárgyban hivatalosan közzétett magyarázatuk a valóság leplezésére szolgált. Mihelyt csak tudták, megpróbálták korrigálni törvénysértéseiket és azokat utólagosan igazolni. Ennek tekinthető az 1920; VI. tc. melynek 1. §-ában foglalták, hogy "...a kivételes törvényekben foglalt felhatalmazásokon alapuló kivételes hatalom időtartama a békeszerződés megkötésétől számított egy évre meghosszabbíttatik." Persze ennek a törvénycikknek nemcsak közigazgatási, hanem az államhatalom más ágaiban /különösen a büntető bírászkodásban/ is nagy szerepe volt az ellenforradalmi terror további fenntartásában és érvényesítésében.

3.2 A kormánybiztosságok szervezeti felépítése, hatáskörük és tevékenységük.

A kormánybiztosságok Dunántúlon az ellenforradalmi

A kerületi kormánybiztosok alárendeltségében törvényhatósági kormánybiztosok működtek. Akiknek illetékességi területük egy vármegyére, vagy városa-
ra terjedt ki. Vas megyében a törvényhatósági kormánybiztosnak a kormány Herbst Géza volt alispánt nevezte ki. /55/

A kormánybiztosi hierarchia élén a Dunántúli Központi Kormánybiztos állt, Pallavicini György személyében. Működési területe kiterjedt Dunántul románok által meg nem szállt területeire, majd kivonulásuk után az egész Dunántulra. Ez azonos volt a fővezérség működési területével. Székhelye: Siófok, majd később Székesfehérvár volt.

A kormánybiztosságok felsorolását kialakulásuk, ki-
nevezésük sorrendjében végeztem el. Hierarchikus viszonyokat tekintve bár az illetékességi területből is kitűnik, felülről lefelé az alábbi volt: központi, kerületi és törvényhatósági kormánybiztosságok.

Ha eltekintünk a kormánybiztosságok törvénytelen létrehozásától, akkor is kivételes hatalmon alapuló intézkedésnek számított. Így létezésük időtartamát az 1912. LXIII. tc. 1. §. négy hónapban állapította meg. A kormány 1919. október 10-i ülésén hasonló időtartam mellett foglalt állást, de mivel az ellenforradalmi konszolidáció nem ment olyan gyorsan mint azt kezdetben gondolták a kerületi kormánybiztosság Szombathelyen csak jóval később, 1920 augusztusában szűnt meg.

A kormánybiztosok hatáskörét az 1912. LXIII. tc. 4. §-a határozta meg. "A kormánybiztosok ebben a kivételes hatáskörükben a megyei városi és községi alkalmazottakkal és közegekkel, valamint a csendőrség, az állam-

rendőrség, a határőrség és a pénzügyőrség alkalmazottaival és közegeivel, valamint az állami erdőszet személyzetével közvetlenül rendelkezhetnek hozzájuk közvetlenül intézhetnek rendeleteket."

"...a miniszterek engedélyével olyan területen és oly szolgálatra is igénybe vehetők, amely rendes működési területükön kívül esik."

"... a felsorolt alkalmazottak és közegek a kormánybiztosnak e törvény alapján tett rendelkezéseit haladék nélkül és feltétlenül kötelesek végrehajtani és emiatt fölöttes hatóságaik részéről felelősségre nem vonhatók. A késlekedő vagy nem engedelmeskedő alkalmazottakat és közegeket a kormánybiztos hivatalukból, vagy állásukból fegyelmi eljárás nélkül felfüggesztheti és másokkal helyettesítheti.Azt az alkalmazottat, akita kormánybiztos a reá bízandó feladat teljesítésére nem tart megfelelőnek, rendelkezési állapotba helyezheti és mással helyettesítheti."

A hatáskört megállapító 4. §. szinte korlátlan hatáskört adott a kormánybiztosok kezébe illetékességi területükön az államigazgatás valamennyi ágában. Mint láttuk a törvényhely taxative felsorolja azokat az államigazgatási szerveket, amelyekkel a kormánybiztos rendelkezhet. Ennek ellenére törvénytörő módon - törvényes felhatalmazás nélkül - a kerületi kormánybiztos hatásköréből a fővezérség 2043/III. 1919. sz. utasításával kivonja a "határmenti csendőrséget, a határőrséget, pénzügyőrséget" és a szombathelyi Kerületparancsnokság alárendeltségébe helyezi. /56/ A kormánybiztos nem appellál az akkor sokat emlegetett "törvényesség-re", tudomásul veszi azt, sőt Sigray a köz- és katonai igazgatás akkori viszonyairól úgy nyilatkozott, hogy: "...a katonai és polgári hatóságok között meg volt a nagy időkhöz méltó bizalom és egyetértés..." /57/

A 4. §-ban leírt hatáskört nevezhetjük korot feladatkörnek is. Nem mondja meg ugyanis határozottan, hogy milyen tartalmu lehet a felsorolt államigazgatási szervek és alkalmazottjaik felé irányuló kormánybiztosi rendelkezés. Tehát tág teret ad szubjektív elgondolásoknak, hatalmaskodásoknak. Nem sokkal többet tudunk meg a kormánybiztosokat formailag irányító belügyminiszter 77.004/III.1919.sz. utasításából, amely szeptember 19-én kelt. A belügyminiszter felhívja a kormánybiztosokat és helyetteseiket, ellenőrizték és irányítsák a tisztségviselők munkáját, erélyes intézkedéseket tegyenek a mulasztókkal szemben. /58/

A kormánybiztosok konkrét tevékenységét, feladatát a dunántúli központi kormánybiztos által 1919. szeptember 19-én kiadott rendelkezésben találjuk meg. Három fontos feladatkört jelölt meg ebben a közigazgatás számára.

Konkrétan a sorozást, az adó beszédést, és a "statáriális eljárással összefüggő, a közigazgatásra váró intézkedést." E három feladat az ellenforradalmi rendszer számára a "lét vagy nem lét kérdését jelenti", hangsúlyozza a központi kormánybiztos rendelete. /59/ Érkeznek még a kisebb súlyú kiegészítő feladatokra rendelkezések, mint például: az egyesületek ellenőrzése, lapok és nyomdai termékek ellenőriztetése és szükséges intézkedések megtétele. /60/

Vizsgáljuk meg a "lét, vagy nem lét kérdését jelentő" három feladatból - a sorozás, az adó beszédés, illetve a statáriális eljárás - kettőben a szombathelyi kormánybiztosság tevékenységét. Mennyire tett eleget az elvárásoknak?

Az ellenforradalom vezetői abban a tévhitben voltak, hogy az első sajtó útján közzétett felhívásukra a

szervezésük alatt álló katonai egységekbe özönlik majd a megye lakossága. Valójában viszont szinte eredménytelen volt az 1919. augusztusában, szeptemberében a "Vasvármegye" című lap útján és a más formában a 83-as, 106-os gyalog ezredek 11-es huszár zászlóaljakba történő jelentkezésre való felhívás. A szervező, toborzó munka sikertelenségét állapítja meg a MOVE szombathelyi Főosztályának közgyűlési határozata is. "A MOVE szombathelyi Főosztálya megütközéssel és sajnálattal látta a közelmúlt időkben, hogy a nemzeti hadseregünk fővezérének hivatására Vasvármegyei hadköteles hadfiaink nem sereglettek olyan számban és olyan hazafias felbuzdulással a kibontott zászló alá, mint azt a haza mindegyiktől megkívánta volna." /61/ Javasolják határozatukban a propaganda fokozását a hadsereg szervezése érdekében különösen a "földműves nép körében." Szükség volt tehát a kivételes hatáskörű kormánybiztos a törvényhatósági kormánybiztosokon keresztül a fővezérség és körlet-parancsnoksággal egyetértésben - intézkedett az 1894. évfolyambeli hadkötelesek 8 heti behívására, később pedig 1893. és 1898-as évfolyamok behívására és azt követő korosztályok sorozására. A kormánybiztosi rendelettel előírt és súlyos szankcióval fenyegetett, egyes esetben pedig a katonai hatóságok által kikényszerített behívásoknak is csak kis számban tettek eleget. /62/ A sorozások alkalmával az is előfordult, hogy a sorkötelesek az ellenforradalmi rendszerrel való szembenállásukat nyíltan is kifejezték. Ez tűnik ki Szombathely plágármesterének 1920. június 19-i jelentéséből. "...Az eskü alkalmával ismét felütötte a fejét a fegyelmezetlenség. Egyesek vörös szalagot tűztek ki és a kirendelt karhatalomnak ezek nem akartak engedelmeskedni. Mintegy tizenegy egyén ellen az eljárás folyamatba tétetett... 7 egyén elítéltetett." /63/

A kormánybiztosok nemcsak a katonai egységek feltöltésében voltak segítségre a katonai szerveknek, hanem a frontról hazatért "bolsevista érzelmű" katonák üldözésében is. Vas-vármegye kormánybiztosa intézkedést adott ki az Olaszországból hazatért "bolsevista érzelmű" katonák ügyében...amennyiben feltaláltatnak vetessék őrizetbe, adassák át az illetékes legközelebbi katonai parancsnokságnak". /64/ A rendelkezés mellé az őrizetbe veendőkről návsort adott ki. Összességében a közigazgatás minden rendelkezésére álló módszerrel azon munkálkodott, hogy a katonaság szervezése, megerősítése minél előbb megtörténjen. Tudták, hogy hatalmuk ereje nem a tömegbázisban, hanem a fegyvereken nyugszik.

Fő feladatként jelentkezett - a központi kormánybiztos utasításának megfelelően - "a statáriális eljárással összefüggő közigazgatásra váró intézkedések". Mint az ellenforradalom hatalomra jutásának sajátosságainál említettem a kerületi kormánybiztos a rend és nyugalom látszatának keltése érdekében ellenezte a nyíltan dekratált statáriális eljárásokat. Gyakorlatban azonban mindent megtett a statárium tartalmu, vagy azzal egyenértékű intézkedések végrehajtásáért, esetenként még kezdeményező is volt ebben.

Bizonyára pszichikai megfélemlítés és a gyors megtorlás gondolata vezette Sigrayt, amikor 1919. augusztus 18-án táviratot intézett a belügyminiszterhez, melyben kérte, hogy a "kommunista pereket a leggyorsabb eljárás mellett folytassák le és a lakosság megnyugtatója céljából... nyilvánosságra hozassanak. /65/

A Kerületi Kormánybiztosságnak nagy szerepe volt abban, hogy a rendészeti megtorlás, az internálások az

országban először Nyugatmagyarországon kezdődtek el, már 1919. szeptemberében. Ha összevetjük azzal, hogy a budapesti ellenforradalmi kormány ezirányú tervét a román megszálló hatóságok meghiusították /V.ö. 3.1. pontban foglaltakkal/, akkor ezt szélsőséges ellenforradalmi tevékenységként kell értékelnünk. Az internálások tárgyában minden törvényes alapra való hivatkozás mellőzésével a rendelkezést a Dunántúli Központi Kormánybiztos 56/1919. Kb. szám alatt adta ki, "a gyanus, magukat igazolni nem tudó egyéneket vármegyénként gyűjtőtáborokba helyeztessenek el ... felkérem a Kormánybiztos Urat, hogy szíveskedjék az illetékes várm. par.sággal /azaz: vármegyei katonai parancsnoksággal - tőlem/ lehetőleg éziránt megegyezni..." /66/ Micsoda törvénytörés! Ez a szabadságjogok semmibevétele, amikor bárkit gyűjtőtáborba lehet helyezni azért, mert "gyanus", vagy nem tudja magát "igazolni". Hol a törvényesség és a jogrend, amelynek helyreállítását ígérték? Az előző burzsoá államigazgatási vagy büntetőjogban is meg volt határozva mikor és milyen feltételek mellett lehetett bárkit személyes szabadságától megfosztani. Az, hogy a kiadott rendelkezés törvényes, vagy sem, nem került vizsgálat alá. A kerületi kormánybiztos 1919. szeptember 27-én kelt 437/1919. K.sz. rendelete alapján "... a III. Katonai Parancsnoksággal történt megegyezés szerint - a gyanus elemek a következő gyűjtőtáborokban helyezendők el: Mosonvármegye: Királyhida, Sopronvármegye: Fertőzőbarakkórház Sopron, Vasvármegye: Ostffyasszonyfa lőszertelep, Zalavármegye: Zalaegerszegi fogolytábor..." /67/ Későbbiekben egyes fogolytáborokat /Királyhida, Sopron/ megszüntettek, majd valamennyit Hajmáskérre helyezték át. A katonai parancsnoksággal egyetértőleg léptek fel a munkásság megmozdulásai ellen. Segítségükre voltak

a katonai szervek által elkövetett gyilkosságok, megtorlások eltitkolásában, a tények meghamisításában. A statáriális viszonyok létezését bizonyítja a közigazgatási szervek azon rendelkezése, hogy minden rendezvény megtartását előzetes engedélyhez kötötték. A sok közül egyet kiemelve: Kámon község 1919. október 5-re tervezett szüreti felvonulását is a kerületi kormánybiztosnak kellett engedélyezni. /68/

A kormánybiztosok messzemenően megfeleltek a velük szemben támasztott követelményeknek. Éltek a hatáskörükkel. Fontos szerepet töltöttek be a katonai szervek mellett.

A kerületi kormánybiztosság a szombathelyi megyeházán működött. A következő ügyosztályokra tagozódott: elnöki, általános, közlélelmezés és sajtóügyek osztályok. Nagy ügyforgalmat bonyolított le a fennállása alatt, amelyet az iktatókönyvek illusztrálnak. Az elnöki iktatóba, amelybe bizalmas és szigorúan titkos ügyiratokat iktattak - 1919-ben 340, 1920-ban pedig 285 ügyirat került beiktatásra. Az általános iktatóba: 1919-ben 2113, 1920-ban 1568 db ügyirat került bejegyzésre.

3.3. A rendészeti megtorlás:

Az ellenforradalom hatalomrajutását és megszilárdítását szolgálta a közigazgatási szervek intézkedéseinek, közvetlen beavatkozásain túl, a rendészeti megtorlás is. A rendészeti megtorlást a büntetőjogi megtorlással együtt alkalmazzák az ellenforradalmi államok. Jogelvükben az ugynevezett "kétnyomuságként" szerepel. "A kétnyomuság /sisteme del doppio binario, Zweispurigkeit/ a büntetőjog olyan

megoldását értjük, amely a büntetés és a biztonsági rendszabály kettősségén épül, a bűnösség és a veszélyesség közötti megkülönböztetésnek megfelelően." /69/ Így az egyént nem bizonyított tényállás esetén is felelősségre vonhatták a közigazgatási szervek azzal, hogy "veszélyes" és internált. A magyar ellenforradalmi rendszer rendészeti megtorlásának két formája volt. Egyik az internálás, másik pedig a rendőrhatósági felügyelet alá helyezés. Részletesebben az előzővel foglalkozom.

Az internálás intézményét a magyar burzsoá jogrendszerben az 1912; LXIII. és 1914; L törvénycikkek honosították meg. Az 1912; LXIII. tc. 6. §-a és az 1914; L. tc. 10. §-a "kitiltásról", "eltávolításról" szólt, olyan egyének esetében, "akiknek az illetőségi községe nem fekszik a törvényhatóság területén", a lakosság azon része, amelynek jelenléte a hadviselés szempontjából hátrányos", aki "az államérdekre, vagy közrendre és a közbiztonságra aggályos". E törvények és ezek végrehajtása tárgyában kiadott 10.962/1915. Eln.sz. közösbelső- és igazságügyminiszteri rendelet alakította ki a "háborús internálás" elveit és gyakorlatát.

Az ellenforradalmi rendszerben visszanyúltak a hivatkozott törvénycikkek egyes elveihez. Különösen az 1914. L. tc. 10. §. első bekezdésében foglalt alanyok köréhez /"akiknek ...tartózkodása...az államérdekeire, vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos..."/ és az ugyanezen helyen megfogalmazott formákhoz: a kitiltáshoz /nem internálást említ a törvénycikk!/ és a rendőrhatósági felügyelethez. Persze ettől eltérő és kiméletlenebb internálási rendszert hoztak létre. Tekintsük át az ellenforradalmi rendszer által az internálás tárgyában hozott főbb rendeleteket, azok tartalmát. 194/1919.res.BM. sz. körrendelet /1919. szept.19/

Az internálás céljáról, büntetőeljáráshoz való viszonyáról, az internálandó személyekről. 1/1919.
Int.oszt. BM-III sz. körrendelet /1919. november 6./
Az eljáró hatóságokról. 91383/1919. VI. BM. sz.
rendelet és végrehajtási utasítás /1919. december 30./
Az internálandó személyek csoportjairól. 4352/Int/1920.
BM. sz. rendelet /1920. március 27./ Az internálási
kódex. 5694/1920. Int. BM rendelet /1920. április 19./
Az internálást nem lehet büntetésként alkalmazni.
BM értesítés /1920. május 16./ A hajmáskéri interná-
ló tábor befogadásának rendjéről. /70/

Mint látjuk tetemes mennyiségű jogszabályt hoztak létre az internálásról rövid idő alatt. Alaposan átformálták a "háborús internálással" kapcsolatos rendelkezéseket. Az 1914; L. tc. 10. §. szerint az internálást fokozatosan lehetett alkalmazni az "aggályos" személyeket az "ország bizonyos vidékéről" kitiltani. Ezzel szemben az ellenforradalmi rendszer az ország egész területére bevezette az internálást.

"A kommunista érzelmi egyének őrizetbevételének az internálásának szabályozása" tárgyában kiadott 1/1919. sz. BM körrendelet szerint "a haza az állam és a társadalom érdekeire, valamint a közrendre veszélyesek...aggályosok ...őrizetbevételének kérdésében a törvényhatóság első tisztviselője /azaz a kormánybiztos/ határoz". Internálásra pedig a belügyminiszterhez "...javaslatba hozandó". "Az internált egyének visszahérésének kérdésében az illetékes polgári hatóságok meghallgatása után a belügyminiszter határoz". A rendelet végrehajtásával Dunántúlon a belügyminiszter Pallavicini György központi kormánybiztost bízta meg. /71/ Az internálás határozatlan időre szólt és nagy /javaslattevő/ szerepe volt benne a kormánybiztosoknak úgy az elrendelésben, mint a megszüntetésben. A kormánybiztosok alispánokat és fő-

szolgabírókat arra utasítottak: kutassák fel az internálendő személyeket, azok őrizetére, illetve internálására tegyenek javaslatot. Hogy ez milyen nagy számú internáltat érintett, azt a rendelkezésre álló iratok alapján megállapítani nem lehet, de következtetni lehet abból, hogy a Vasvármegyei Katonai Parancsnokság 1919. november 6-ra bővítette és 1000 fő internált befogadására alkalmassá tette az ostffyasszonyfai internáló táborát. /72/ 1919. decemberében megkezdtek a hajmáskéri internáló-tábor bővítését. A megfelelő előkészítés után 1920. januárjában kezdetét vette az internáltak átszállítása. Ezzel egyidőben megszűnt az internálótábor Ostffyasszonyfán. Megszüntetését Ausztriához való közelségével indokolták, ami alkalmat ad az ellenforradalmi rendszerrel szembeni propagandára. /73/

Az ellenforradalmi rendszer internálásának egyik sajátossága volt, hogy a közigazgatási és a katonai szervek hosszú ideig konkuráltak egymással. Az esetek többségében a katonai szervek saját maguk fogatatosították. Ez a jelenség is bizonyítja, hogy a közigazgatási szervek 1919. őszén a katonai szerveknek alárendelten működtek. /74/ Az internálás tárgyeret nyújtott a hatósági önkényre, a bosszura, amit az 5694/1920. BM int. ismegállapított. "Sajnos tapasztalom, hogy az internálás kérdésében országszer- te enyhén szólva idegesség észlelhető...különösen a karhatalmi szervek önhatalmulag járnak el, még az intézkedésre jogosult hatóságok is ... gyakran eltérnek a tárgyilagosságtól. Sokszor fordul elő ugyanis, hogy az internálást a multban tanusított viselkedés megtorlásaként, tehát mintegy b ü n t e t é s ü l /ki- emelés tőlem/ alkalmazzák" /75/

Az internálás célja az internálandó alanyok köréből állapítható meg, valamint a 194/1919. res. BM körlevél is megfogalmazza, amelyből kitűnik az intézmény államvédelmi jellege. "Az internálás célja az állambiztonság vitális jellegéből folyó prevenció... annak biztosítására, hogy a kommunista uralom... többé életre ne kelhessen... azok akik a letűnt kommunista rendszer ideje alatt a Btk-ba ütköző cselekményt követtek el letartóztatandók... az ilyen egyénnel szemben tehát internálásnak helye nincs." Ime az előzőekben említett "kétnyomuság". Azokat kell internálni, akik bírói úton nem vonhatók felelősségre. A kommunista érzelmű egyéneket meg kell fosztani szabadságuktól ha elkövették a burzsoá Btk-ba ütköző cselekményt és ha nem, akkor is.

A 91383/1919. VI. a sz. rendelet kiegészítése tárgyában kiadott belügyminiszteri utasítás még tovább megy. /76/ "Veszélyesnek" minősítik azokat, akik az "ugynevezett Tanácsköztársaság fennállása alatt... büntetőtörvényekbe ütköző cselekményt követtek el és a büntetésüket már kiállották". Ilyen jogelv egyetlen burzsoá jogrendszerben sincs, az önkény legdurvább megnyilvánulása. Mint "veszélyest" internálni lehet. Így egy cselekményért - felülbírálv a bírósági ítéletet - kétszer fosztják meg a szabadságától a közigazgatási és katonai hatóságok a volt elítélteket, ezuttal internálás címén.

Az internálandók másik csoportjába tartozott az "aggályosok" csoportja, ... akik az ugynevezett Tanácsköztársaság megalapítása, vagy fenntartása érdekében olyan tevékenységet fejtettek ki, hogy itt tartózkodásuk az állam, vagy társadalom biztonságát ... veszélyezteti." A harmadik csoportba sorolja a "gyanusakat". "Gyanus az, akik az ugynevezett Tanácsköztársaság összeomlása óta izgató tevékenységgel, vagy

egyóbként tettel ... olyan magatartást tanusít, amelyből okszerűen következtethető... az ugynevezett Tanácsköztársaság visszaállítására" való célzat.

Mint láttuk az internálás a személyes szabadságjogok korlátozásának egyik durva eszköze volt, Ezért volt ellene számos nemzetgyűlési interpelláció, és sajtó tiltakozás. A Jogtudományi Közlöny 1921. 9. számának "Szemle" rovatában is élesen tiltakoztak ellene. "Jogállamban a közigazgatási önkény ilyen megnyilvánulása egy percig sem tartható fenn, s ha el is tekintünk a visszaélésektől, amely természeténél fogva szükségképpen együttjár, az intézmény maga egészében nem egyéb, mint visszaélés a jog formáival, a hatalom érdekében." /77/

Azonban hiába volt minden tiltakozás, a katonailag egyre erősödő ellenforradalmi állam vezetői nem vették figyelembe. A kormányzó 1920. karácsonyára amnesztiát adott a Népköztársaság és a Tanácsköztársaság alatt elkövetett ugynevezett "büncselekményekre", amelyeket 5 évet meg nem haladó szabadságvesztéssel sújtottak. Amnesztiát kaptak a nyilvánosan lelepleződött, így formálisan megbüntetett fehérterror gyilkosai is. Azonban az amnesztia nem vonatkozott az integráltakra. A 91383/1919. BM. sz. rendelet és annak végrehajtási utasítása szabályozza a rendészeti megtorlás másik eszközének a rendőrhatósági felügyelet alkalmazásának a rendjét is. Vas megyében ezzel az eszközzel a vizsgált időszakban /1919-1920-ban/ kevésbé éltek. Egyrészt mert az ellenforradalom közigazgatási és katonai vezetői a szélsőségesek csoportjához tartoztak. Így inkább hajlottak a radikálisabb megoldáshoz, azaz az internáláshoz. Másrészt a rendőrható-

sági felügyelet megvalósításának nem voltak meg szervezeti feltételei, hisz a rendőrség csak 1919. decemberében kezdi meg a szervezeti egységeinek a kialakítását Vas megyében /78/.

4./ A Nyugatmagyarországi és Vasvármegyei Katonai Parancsnokságok

4.1. A katonai szervezet létrejötte és tevékenységének főbb területei:

A katonai szervezeti felépítésre 1919. augusztusától 1920. március 1-ig - Horthy kormányzóvá választásáig - a kettősség volt a jellemző. Az első ellenforradalmi kormány megalakulásától létezett a hadügyminisztérium, azonban feladatának ellátásához szükséges eszközökkel nem rendelkezett. Jelentősebb katonai egységek nem voltak alárendeltségében. Horthy fővezérsége nem rendelte alá magát a hadügyminisztériumnak. Csúpán annyi beleszólása volt a fővezérség tevékenységébe, hogy kinevezte Horthy vezérkari főnökét Soós Károly tábornokot.

A katonai szervezetben meghatározó és vezető szerepet töltött a Horthy vezette fővezérség. Horthy a szegedi ellenforradalmi kormány honvédelmi minisztere 1919. augusztus 9-én kormányával "közölte", hogy "...a hadügyminisztérium kötelékéből kiválik és mint önálló parancsnokság megkezdi működését" /79/ A fővezérség Siófokon jött létre.

A fővezérség szerveződésével egyidőben attól függetlenül megindult a katonai szervező munka Szombathelyen is. Ezt a szervezőmunkát mint 1. pontban láttuk Lehár Antal ezredes végezte. Katonai áreje: az ellen-

forradalom első napjaiban szerveződött karhatalomból és a Feldbachból Szombathelyre hozott különítményből állt. A kezdeti időszakban Horthy nem rendelkezett lényegesebben nagyobb katonai erővel. /80/ Horthy mint azt az 1919. augusztus 21-i napiparancsában közölte, hogy "... az összes nemzeti haderő felett a fővezérletet" átvette, és megkezdte a románok által meg nem szállt területeken a katonai szervező munkát. Dunántul területét katonai kerületekre osztotta. A III. Katonai Kerület Szombathelyen működött Lehár parancsnoksága alatt. A kerülethez tartozó, Moson, Sopron, Vas, Zala vármegyék illetékességi területe azonos volt a nyugatmagyarországi kormánybiztoséval. /81/ Lehár a katonai körlet létrehozását követően megjelent a fővezérségen és elfogadta a kinevezést. A fővezérség minden fegyveres alakulatot maga alá rendelt, sőt intézkedéseket kért, vagy tett olyan karhatalmi egységek felszámolására, amelyek "nem kerültek, vagy nem igénylik a fővezérség felügyeletét" /82/ Tehát Vas megye katonai szervezete a Horthy vezette fővezérség katonai szervezetébe épült be, amely meghatározó volt a további tevékenységet illetően.

A III. katonai kerületen belül megyei szervezetek kialakítását, amely a megye beosztást követte, Lehár ezredes végezte el. Vas vármegye katonai parancsnokaként Jármay Andor alezredest nevezte ki. /83/

A szervezeti egységek létrehozása után hozzáálltak a katonai egységek kialakításához, illetve feltöltéséhez. Az önkéntességre számítva kezdetben csak felhívásokat tettek közzé kevés eredménnyel. Ezért behívások és sorozások útján megkezdték a "nemzeti hadsereg kiépítését". A behívásokat a katonai egységek feltöltését a falusi lakosság hadköteles férfijaiból eszközölték többségében. A Vas vármegyei Katonai Parancsnokság 543/1919. sz. rendelete szerint "... megbízhatat-

lan ipari munkásoknak és gyári munkásoknak behívó jegyek nem kézbesíthetők..." "... a meg nem bízható elemekből munkásosztagok felállítása szándékoztatik..." /84/ A behívottaknak a megbízhatóságukat a paptól, vagy a községi előljáróságtól hozott bizonyítvánnyal kellett igazolni. A katonai körletparancsnokság például a véderő elleni kihágásnak minősítette azt az esetet, amikor a közigazgatási szervek nem minősítették politikailag megbízhatatlannak Burka Sándor Győr városi lakóst, aki a "nemzeti hadseregbe" való bevonultatása előtt a Vörös Hadseregben szolgált. /85/ Hasonló képpen politikai szempontok figyelembe vételével szervezték a tiszti állományt is. Formálisan ugyan megtiltották, hadügy és belügyminiszteri rendelkezéssel, /86/ hogy tisztek politikai pártnak tagjai legyenek, de a "nemzeti hadsereg" ellenforradalmi célkitűzésével azonosulniuk kellett teljes egészében. A fokozott ütemű, erőszakolt szervezőmunka eredményeként Szombathelyen 1919. novemberében hadosztály erejű katonai egység jött létre.

A létrejött katonai szervezet alapvetően két feladatot teljesített. Egyik Vas megyében a fehér terror megvalósításából fakadó feladatok, amelyet a 4.2. pontban kerül tárgyalásra. Másik pedig az ellenforradalom országos szintű célkitűzésében való meghatározó részvétel. A román csapatok Budapestről, majd az ország többi részéről való kivonulása után a kiürített területeket Lehár egységei szállták meg. 1919 november 8-án a szombathelyi hadosztály elhagyta Szombathelyt, /87/ és november 14-én Martonvásárra történt előzetes összevonás után Budapestre bevonult. /88/ Ezt követően történt Horthy és különítményeinek nagy biztonsági rendszabályok melletti bevonulása Budapestre, 1919. november 16-án.

Ha az ellenforradalmi rendszer létrejöttében vizsgáljuk a közigazgatás és a katonai szervek szerepét, akkor egyértelműen kimondjuk, hogy a katonaság által alkalmazott fegyveres terrornak meghatározó szerepe volt. Ezt hangsúlyozza a belügyminiszter 2014/1920. res. sz. intézkedésének bevezetője is, amikor megállapítja: "...nemzetünk legkiválóbbjai által teremtetett nemzeti hadsereg volt az első jeczedési /azaz kristályosodási - magyarázat tőlem!/ pont, mely körül az új jogrend újból kialakult..." /89/

4.2. A katonai szervek "nyomozó" tevékenysége

A katonai szervek nyomozó tevékenysége alatt mindaz értendő, amelyet a katonák erőszakosan, törvénytelenül polgári szervekkel, vagy személyekkel szemben fogatosítottak. Közismert szóval fehérterror. Ha ezekben a tevékenységekben valamilyen rendszert akarunk teremteni, tevékenységüket feloszthatjuk úgy: amelyeket nyílt erőszakra, hatalmi helyzetükre, fegyveres erejükre alapítottak, valamint azokra a cselekményekre, amelyeket valamilyen törvényes, vagy törvénytelen jogszabályra, titkos rendelkezésre alapítva követtek el.

Az ország különböző tájegységein az ellenforradalmi időszak kezdetén különböző személyek által vezetett különítmények váltak hírhedté az elkövetett terrorcselekményeik alapján. Így például Dél-Dunántúlon: Frónay Pál, Ostenburg-Moravay Gyula, Duna-Tisza között: Héjjas István, Francis-Kiss Mihály, Tiszántúlon: Rácz Kálmán. A történelmünk nem emlegeti megítélésem szerint velük egy sorban Leher Antalt és tiszticsoportjait, pedig cselekedeteik alapján azonos helyet érdemelnék.

Maga Lehár is elismeri, "...Még a kiváló Feldbachiak is Prónay felhívására fejvadászokká lettek..." /90/ Azért, hogy a "Feldbachiak" fejvadászokká lettek, Prónayra és Gömbös Gyulára hárítja a felelősséget. Lehár szerint titkos parancsot kapott a fővezérségtől, amelyet Gömbös fogalmazott és irt alá 1919. augusztus 17-i dátummal: "Előrenyomulni, a Bakony erdeit a vörösöktől megtisztítani, földműveseket toborozni... A kommunistákat teljesen csendben kivégezni." /91/ Lehár szerint ő nem adott teret az önkénynek. A megtörtént esetek mégis azt bizonyítják, hogy olyan terror dult Vas megyében is, mint más hirhedt különítményesek nyomában. Néhány példával jól illusztrálhatjuk ezt. 1919. augusztus 13-án a szombathelyi huszárlaktanyából indított járőr házkutatást tartott Kopácsi Sándor 26 éves volt vörösőr Szombathely, Szelestei u. 37. sz. alatti lakos lakásán. A házkutatás indoka: Kopácsi nem szolgáltatotta be a fegyverét. Nevezett a házkutatás alatt érkezett haza és mielőtt a lakásba lépett volna a járőrhöz tartozó Dóczy Lóránt 14 éves kadétjelölt a lakás előtt agyonlőtte. /92/ 1919. augusztus 23-án közölte a "Vasvármegye" című napilap, hogy Entzbruder Dezső, Boros László és Salzberger Sándor nevű egyéneket a feldbachi tisztijárőr szökés közben agyonlőtte. A terror és az önkény leplezésére találták ki a szökést. Ugyancsak a terrort erősíti meg Halstead ezredes 1919. szeptember 18-i jelentése. "Mióta Lehár ezredes csapatai bevonultak Nyugat-Magyarországra, a soldatesca legszörnyűbb módon uralkodik és dühöng, Sok ártatlan felet börtönbe vetettek azon ürigyön, hogy kommunisták... A fehérgárda rettenetesen dühöng. A Dunántúlon, Celldömölkön, Jánosházán, ... Kőszegen, ... és Sárvárott a fehérgárdisták fosztogatást, és programokat rendeznek, a legszörnyűbb bűnöket követték el parancsnokaik szeme láttára." /93/ Sorolhatnánk a többi kegyetlenkedést is.

A katonai "nyomozó" tevékenység másik csoportjába soroljuk a katonai szervek azon intézkedéseit, amelyeknek valamilyen módon törvényes látszatot akartak adni, de ezek is többségükben az akkor hatályos jogszabályok alapján is törvénytelenek voltak.

A Peidl-kormány augusztus 2-i rendeletével megszüntette a forradalmi törvényszékeket. Helyettük a monarchia igazságszolgáltató szervezetét rendelte felállítani. Ennek ellenére a szombathelyi katonai parancsnokság hadbíróság felállításra adott parancsot. A bírók, vizsgálóbírók, ügyészek kivétel nélkül tartalékos és népfelkelő tisztetek voltak. A hadbíróság vezetője Matheovits tartalékos főhadnagy volt. A parancs szerint az igazságszolgáltatás során az 1918. október 31-e előtti törvényeket és katonai szabályokat kell alkalmazni. /94/ Ugyancsak jogellenesen a katonai parancsnokság nevezte ki augusztus 10-én Dr. Glay Frigyeszt ügyésznek. /95/

Az államigazgatási szervek történetében példa nélkül álló az a szervezet, amelyet ugyancsak a szombathelyi katonai állomásparancsnok hozott létre, az 1919. augusztus 8-i 196. sz. parancsának 8. pontjával. /96/ "Szombathelyi helyőrségben felállítandó katonarendőrség szervezésével Deme László századost bizom meg, ki a szervezés előmunkálatait azonnal megkezdeni köteles. A szervezés részletes keresztülvitelére Deme százados írásbeli jelentést terjesszen ide, f. hó 11-ig. A katonai rendőrség állománya 100 fő... a gyalogossági laktanyában fog elhelyeztetni."

"Katonarendőrség" sem azelőtt, sem azóta nem létezett. Polgári személyek bűnügyeiben - ha ez alól a törvény kivételt nem tesz - a rendőrség jár el, mint általános nyomozó hatóság. Ilyen igazságszolgáltató, vagy közigazgatási szervezet mint "katonarendőrség" nyilvánvalóan a pillanatnyi politikai, hatalmi érdekeknek megfelelően jött létre. Létrehozá-

sa csakis a fennálló burzsoá jogelvek megsértésével történhetett. A "katonarendőrség" munkáját megalakítását követően alig egy hónapon belül már nyilvánosan értékeli a "Vasvármegye" című lap "Munkába a katonarendőrség" címmel. "...Rövid működése alatt a katonarendőrség megfelelő nyomozó testülettel rendelkezik... eddig 240 bűnügyet nyomozott ki... az eddig kinyomozott bűnügyek nagy része kommunista bűnöket tár fel." /97/ Nagyra értékelte a szervezet működését Kő alezredes is, aki kijelentette, hogy "...fáradhatatlan buzgalmat fejtett ki a kommunisták összefogdosásánál...az állomásparancsnokságnak kitűnő szolgálatokat tett." /98/ Tehát az ellenforradalmi rendszer kezdetén az igazságszolgáltatás minden hatóságnak - a nyomozóhatóság, az ügyészség és a bíróság jogkörét Vas megyében a katonaság gyakorolta. A jogelvek megsértésére ilyen durva példa csak ritkán akad. Elképzelhető, hogy a bosszútól szomjas katonaság milyen igazságot szolgáltatott. A nyomozóhatósági feladatok rendőrségi hatáskörbe való átkerülése valószínűleg csak az 1920-as év elejére tehető, mivel Késmárky Dezső a szombathelyi államrendőrkerület új főkapitánya és helyettese Ábrahám Gyula az új rendőrkerület szervezési munkáinak megkezdésére november 29-én érkeztek Szombathelyre. /99/

A katonaság nyílt beavatkozását bizonyítja az igazságszolgáltatási feladatokba a Körletparancsnokság 195/II/1919. sz. átirata a kormánybiztoshoz. "Tekintettel arra az előfordult esetre, hogy katonai közegek által letartóztatott és az államügyészségnek átadott kommunista szellemű egyének az államügyészség által "kellő adatok hiányában" szabadlábra helyeztetek...amennyiben az ügyészség okot nem talál, ne helyezték szabadlábra, hanem szolgáltatassák azon katonai parancsnokságnak, amelyik a letartóztatást elrendelte, illetve átadta". /100/ Biztosra vehetjük a katonák

találtak volna, illetve találtak is megfelelő okot a "...kommunista szellemű egyének..." további meghurcoltatására.

A katonai terror kifejeződött a katonák nyílt és titkos tevékenységében egyaránt. A körletparancsnokság kiépítette titkos információ szervezésre belföldi vonatkozásban az ugynevezett "Védelmi osztályát". Feladata volt a szervek, szervezetek, egyének tevékenységének megfigyelése, értékelése. Az ellenforradalmi rendszerrel ellentétes tevékenység kialakulásának, végrehajtásának megakadályozása. A titkos szervezetet 1920. elején továbbfejlesztették az ugynevezett "bizalmi" hálózattal. A "bizalmasok": tartalékos tisztek, papok, tanítók, jegyzők és egyéb "megbízható polgárokból" tevődtek ki. Így például a körletparancsnokság "védelmi osztálya" derítette fel titkos uton 1919. novemberében a szombathelyi MÁV Járműjavítóban kedvezőtlen munkakörülmények miatt készülődő sztrájkot. A sztrájk megakadályozására, a szervezőkkel szembeni megtorlásra a fővezérség adott utasítást a kerületi kormánybiztosnak. /101/ Ugyancsak a "védelmi osztály" kért eljárást Simon Sándor celldömölki városbíró ellen, aki akadályozta a fővezérség plakátjainak, röplapjainak terjesztését. /102/ Még sorolni lehetne azt a számtalan akciót, amelyet az ellenforradalmi rendszer érdekében titkos uton kezdeményeztek. A "védelmi osztály" összefoglaló jelentéseit megküldte a kerületi kormánybiztosnak, aki saját hatáskörében foganatosította azokat az intézkedéseket, amelyekben a katonai szervek nem jártak el.

A központi államigazgatási szervek látva a katonák tevékenységét polgári személyek ügyében, azt törvényesíteni, illetve korlátozni igyekeztek. Ezzel kapcsolatban 1919. november 14-én közzétett miniszterelnöki rendelet, melyben szabályozták azokat a bűncselekmény

kategóriákat, amelyek katonai büntetőbiráskodásra tartoztak. /Jogosulatlan toborozás, esküvel fogadott kötelezettség megszegése csábítás, kémkedés, behívó parancs elleni engedetlenség/ /103/ Ezzel a rendelkezéssel a katonák némi felhatalmazást kaptak az eljárásokra és könnyebben védekeztek törvénysértések miatt a közvélemény előtt. A katonai szervek nyomozó tevékenységének korlátozására csak 1920. nyarán került sor. A 4.710/1920. ME. sz. rendelet a katonai hatóságok és közegek, illetve katonai nyomozók polgári személyekkel szemben való eljárásnak megszüntetése, korlátozása tárgyában intézkedett. A rendelet kimondta, hogy "... az összes katonai alakulatnak /ideértve az un. védelmi szerveket és különítményeket is, valamint ezek közegeinek és nyomozóinak működését polgári személyekkel szemben megszünteti és elrendeli, hogy azok a katonai igazságügyi szervekhez osztassanak be." A katonai szervek bizonyos "korlátokkal" eljárhatnak a november 14-i rendeletben foglalt bűncselekmények esetén. A 4.710/1920. Mo.sz. rendelet végrehajtásában az igazságügyminiszter intézkedett, aki elismerőleg nyilatkozott a katonaság addigi nyomozó tevékenységéről. /104/

A rendelkezés nemcsak a katonaság nyílt munkájára hatott ki, hanem mint láttuk megszüntetni rendelte a "védelmi osztályokat" is. Ekkor a hadsereg az átkelesztés és névváltoztatás eszközéhez folyamodott a "védelmi osztály" helyébe létrehozták az ugyancsak titkos szervezetként működő "tájékoztató" /rövidítve: "T"/ szolgálatot.

A "T" szolgálatot létrehozó 102.929/Eln. C. 1920. sz. honvédelmi miniszteri utasítás szerint cél: "...a belügyi állapotokról tiszta képet nyújtani és ezáltal elkerülni azt, hogy az 1918-i forradalomhoz hasonló

események a honvédelemért felelős katonai közeget előkészületlenül találják." Az új titkosszolgálatot nemcsak átkeresztelik, hanem a 105447/Eln. C/1920. sz. honvédelmi miniszteri utasításnak megfelelően feladatait is átcsoportosítják. Funkcionális csoportosítása ezt követően: "A./ Nemzetvédelem: amely különböző hatóságokkal való célirányos együttműködés és propaganda kifejtésére irányul.

B./ Vörösvédelem...minden bomlasztó és vörösirányú mozgalom éber megfigyelése...

C./ Sajtóellenőrzés.

D./ Posta, táviró és távbeszélőforgalom ellenőrzése.

A szombathelyi katonai körletparancsnokság "T" osztályának állományában az első időszakban 34 főtiszt és tiszt, 20 nyomozó és tiszthelyettes volt beosztatható. /105/ A katonai beavatkozás rejtett, de közvetlen beavatkozási eszköze a polgári viszonyokba az egész ellenforradalmi rendszert végig kísérte. Tehát a katonai beavatkozásnak csak a módszere változott. Nyíltból kiszorult, titkos formája viszont intézményessé vált.

4.3. A köz- és a katonai igazgatás egymáshoz való viszonya:

A kivételes hatalmat megalapozó, illetve a kormánybiztosi intézményt létrehozó 1912; LXIII tc. 4.§-a kimondja: "A kormánybiztosok az illető katonai parancsnok szándékaival összhangban kötelesek eljárni". Ez a munkában a feladatok végrehajtásában kölcsönös összhangot tételez fel, hierarchikusan pedig mellérendeltségi viszonyt. Azonban az ellenforradalmi ál-

lam kezdetén a mellérendeltségnek még a látszatát sen tartották fenn. Ezt a fővezérség 1919. szeptember 14-én kelt a polgári és katonai hatóságok hatáskörét szabályozó rendelkezésében kifejezésre is juttatta. A polgári hatóságok "...utasítva vannak a katonai parancsnokságok véleményét, javaslatait - amennyiben azok a törvényekkel megegyeznek - figyelembe venni kötelesek és adott esetben legelőnyesebben eljárni..." A fővezérség viszont ügyelt arra, hogy a javaslatok, észrevételek viszont felleltése ne jelentsen a katonai szerveknek kötelezettséget. Ezért rögzíti: "A polgári hatóságok maguk részéről utasítva vannak, hogy viszont katonai ügyekben ne avatkozzanak be." Ebből egyértelműen kitűnik, hogy mellérendeltségről szó sincs, hanem alárendeltséget hoztak létre a katonai szervek javára. /106/

Hézzük meg, hogy a törvényben lefektetett mellérendeltség, amelyet a fővezérség már elvileg is alárendeltséggé változtatott, miben nyilvánult meg a gyakorlatban.

A karhatalommal való rendelkezés jogkörét az 1912. LXIII tc. 4. §-a ugyancsak a kormánybiztosok hatáskörébe utalta. Ennek ellenére a fővezérség Nyugatmagyarországon, így Vas megyében is 2043/III.1919. sz. utasításával önhatalmúlag előzetes egyeztetés nélkül a kormánybiztos hatásköréből kivonta "...a határmenti csendőrséget, a határőrséget, a pénzügyőrséget" és a szombathelyi körletparancsnokságnak rendeli alá. /107/

Ugyanilyen visszasságokat tapasztaltunk az internálások során. Az eljárás kezdeményezése és az internálás beszüntetése a polgári szervek jogkörébe tartozott. Ennek ellenére a polgári hatóságok sok esetben csupán azon fáradoztak, hogy a katonaság internálásait utólagosan adminisztrálják.

De a fentieken túl találkozunk a fővezérség direk-
tebb beavatkozásaival a szombathelyi kerületi
kormánybiztos tevékenységébe. Amikor az antant a
második Friedrich kormányt és József főherceget
lemondatta, a fővezérség félt attól, hogy némi
balra tolódás lesz a központi kormányzásban.
Ezért 1919. augusztus 24-én 06.00 órakor távira-
tilag utasították Sigrayt "Sürgősen szükséges vol-
na népgyűléseket további társadalmi egyleteket, ér-
tekezleteket összehívni, melyek sürgőnyileg... til-
takozzanak minden szélső szocialista kormány alaku-
lása ellen". Az utasításnak megfelelően "népgyűlése-
ket" tartanak Szombathelyen, Kőszegen, Szentgotthár-
don. Augusztus 25-én tiltakozó táviratok mennek Vas
megyéből a miniszterelnökséghez, az angol, a francia
és az olasz missziókhoz. /108/

A rendészeti szabályok szerint az egyének őrizetbevétel-
tele, annak fenntartása, vagy megszüntetése a közigaz-
gatási szervek hatáskörébe tartozott. A fővezérség
ugyancsak hatalmi viszonyából adódóan korlátozta en-
nek a jogkörnek az érvényesülését Vas megyében. A fő-
vezérség 555. sz. távirata szerint "...kommunizmus,
vagy vele kapcsolatos bűncselekmények gyanuja miatt
őrizet alatt tartott egyének...elbocsátása csak hoz-
zájárulásommal eszközölhető...még akkor is, ha az
elbocsájtásra bármely minisztériumtól távirati, vagy
telefonni rendelkezést kapna." /109/

Az 1912; LXIII tc. 11. §-a kivételes hatalom idősza-
kában feljogosította a minisztériumot annak elrende-
lésére, hogy "...a sajtórendészeti köteles példánya-
inak szétküldetése előtt a legközelebbi kir. ügyész-
ségnek, illetőleg rendőrhatóságnak köteles kézbesi-
teni." Továbbá feljogosította az ügyészséget és a
rendőrhatóságot, hogy ha meggyőződik arról, hogy a

sajtótermékkel büncselekményt követnének el a szétküldését megtilthatja. Ezzel a törvényhellyel azonos módon szabályozta a miniszterelnök 1919. szeptemberében, illetve novemberében kiadott 4.680/1919. ME és 5.499/1919. ME. sz. rendeleteiben a közrendet, a közbiztonságot veszélyeztető sajtótermékek beszolgáltatását, megsemmisítését. A miniszterelnöki rendelkezések a sajtó ellenőrzését, illetve a szükséges intézkedések megtételét szintén a rendőrségre és a sajtóügyi közvádlóra bízta. Nem adott jogosultságot ebbe a katonai szerveknek.

Ennek ellenére a szombathelyi katonai körletparancsnokság 1919. októberében 191 dg/1919. sz. rendeletében elkobozni rendelte a "Köztársaság", a "Szabadság" a "Szocialista" című lapokat, majd közölte, hogy a "cenzortisztek" milyen jogkörrel rendelkeznek. 1919. decemberében sem változik meg alapvetően a helyzet ekkor már a fenti rendelkezések értelmében az ügyészség végzi formálisan a sajtó ellenőrzéseket, de tartalmilag nem. Ugyanis a katonai körletparancsnokság az ügyészségekhez "cenzortiszteket" delegált, akik továbbra is végezték azt a tevékenységet, amely az ügyészi szervek hatáskörébe tartoztak volna. /110/ A katonaság jogosulatlan sajtóellenőrzéséből különösebben nem csinált titkot. A helyi napilapban tette közzé azokat a lapokat, amelyeket "papir hiányra" való hivatkozással nem engedélyez, illetve melyeket megenged jelenni. /111/ Nyilvánvalóan az engedélyezés szempontja nem a papir ellátottság volt, hanem politikai szempont. A katonaság betiltotta mindazon lapokat, amely az ellenforradalom politikai, ideológiai, katonai céljait gátolták.

Ugyancsak az 1912; LXIII tc. 8. §-a lehetőséget adott a kivételes hatalom alapján a minisztériumoknak a pos-

tai, távirói, távbeszélő forgalom ellenőrzésére. Ezt a tevékenységet is bizonyíthatóan a katonaság sajátította ki magának.

A sorozatos katonai beavatkozások általában a közép- és alsószintű közigazgatási szervek és katonai hatóságok között összeütközésre vezettek. A közigazgatás a jogszabályokra, a törvényességre hivatkozott. A katonai hatóságok pedig hivatkozás nélkül - esetenként a fővezérség jogszabály ellenesen kiadott rendelkezéseit citálták és hatalmi helyzetükben cselekedtek. Ezek az összeütközések már a kezdet kezdetén megmutatkoztak. Ezért kellett a dunántúli központi kormánybiztosnak már 1919. szeptemberében rendelkezést kiadnia a katonai és közigazgatási szervek közötti "együttműködésre" /112/ Ennek megfelelően pedig a kerületi kormánybiztos adott ki rendelkezést a megyei szervek felé. /113/ Hogy ezek az "együttműködésre" vonatkozó utasítások nem oldtak meg semmit, sem rövid, sem hosszú távon, hogy a katonai hatóságok továbbra is fölérendelték magukat a közigazgatási szerveknek mutatja a belügyminiszter 1920. június 8-i 4507/Eln. intézkedése. "Több oldalú panasz tárgyává tétetett, hogy katonai hatóságok és személyek polgári közigazgatási hatóságok hatáskörébe illetéktelenül beavatkoznak" /114/ Tehát a katonák az "együttműködés" helyett jogosulatlanul közigazgatási hatásköröket gyakoroltak.

Megállapíthatjuk, hogy az ellenforradalom hatalomra jutásában a hatalom megszilárdításában fontos szerepe volt a közigazgatási és katonai szerveknek. A két szervezet közül a vezető szerepet a katonaság vette a kezébe és tartotta magánál. Hosszu idő telt el, amíg a belső hatalmi harcok odavezettek az ellenforradalmi államon belül; hogy a burzsoá

államokban érvényesülő államhatalmi ágak között és azon belül meglévő hatásköri megosztások érvényesültek.

5./ Ellenforradalmi célokat szolgáló sajátos, új szervezeti formák:

Az ellenforradalmi célokat szolgáló új szervezeti formák közös sajátosságát vizsgálva a következőket tapasztaljuk. Az ellenforradalom vezetői nem tartották elegendőnek hatalmuk visszaállítása érdekében a meglévő közigazgatási és katonai jogkörüket, a terrort. A lakosság megnyerése, befolyásolása, baloldali mozgalmak visszaszorítására - a lakosság sorából jövő kezdeményezés látszatát keltve - addig nem létező szervek hoztak létre. Ezek mögött a szervezetek mögött valójában pedig vagy a katonai, vagy a közigazgatási szervek álltak. Az is előfordult, hogy közösen hozták létre, mint például a "Népszervezési Bizottság"-ot. A szervek többsége csak időlegesen - egy-két évig - funkcionált, addig, amíg az ellenforradalmi rendszer nem érezte magát kellőképpen erősnek arra, hogy állami hatalma biztosítsa létét és további fennmaradását. Minden szervezet az ellenforradalmi céloknak megfelelő feladatokat látott el. Vas megyében nem engedélyezték olyan szervezet működését, amely ettől eltért. Ennek a koncepciónak megfelelően került sor Sárváron 1919. tavaszán "Polgári Kör" néven alakult, majd 1919. augusztus 15-én "Sárvári Társaskörre" szerveződött egyesület betiltására. Betiltásának okai között szerepelt, hogy "...minden politikától mentes..." és esetenként kritika alá vette a fősolgabíró intézkedéseit. A kör betiltásával együtt egyik tagját, Müller Ignác asztalost izgatásért elítélték. /115/ Meglepő az a gyorsaság, amely-

lyel ezek a szervezetek megalakultak. Néhány szervezet már az ellenforradalmi restauráció első hónapjaiban működött.

5.1. Katonai szervek irányítása, befolyása alatt álló szervezetek

A MOVE-nak Vas megyében és Szombathelyen már az ellenforradalmi hatalomátvételt megelőző időszakban megvoltak a szervezeti egységei, aktivái. A MOVE nem volt párt, hanem a hadsereg kezében többféle feladatra /mozgósítás aktuális politikai feladatokhoz, információ adás a hadsereg részére, propaganda folytatás...stb/ alkalmas szervezet volt. Szervezeti egységei 1919. első napjaiban Vas megyében csak Szombathelyen voltak. Ezért nagy erővel látták hozzá a megyei szervezetek kiépítéséhez. A fokozott ütemű szervező munkát jelzi Dr. Boross István ügyvéd, ügyvezető titkár szombathelyi lakos tevékenysége. Dr. Boross 1919. október és december hónapokban egyedül 32 /!/ Vas megyei községben tartott egyedül MOVE alakító gyűlést. Párat felsorolva ebből: október 12-én Toronyban, október 19-én Rumban, és Kámban, október 26-án Söptén és Vépen, december 28-án Uraiujfaluban és Répcelakon...stb./116/ A MOVE szervezeti fejlesztésével egyidőben belső strukturális változásokat is végrehajtottak. A "mozgási szabadsága" megőrzése érdekében kizárták a soraikból addig a MOVE hatodik osztályát képező "Keresztény Polgári Szövetséget". Ez az intézkedés nyilvánvalóan a szervezet célirányosabb, gyorsabb felhasználását célozta. "A Keresztény Polgárszövetség" pedig a "Nemzeti Ligához" csatlakozott, azonban a rendelkezésre álló 14.600 korona vagyonát a MOVE-val megosztotta. A kivált új szervezet elnöke Mikes János megyéspüspök lett. /117/

Az ellenforradalmi rendszer szervező munkája az ifjúságra is kiterjedt. Ebben nyújtott segítséget a Magyar Cserkész Szövetség. Szervezeti rendszere kezdetben azonos volt a katonai körletparancsnokságok működési területével. Így Vas megyében a szövetség III. kerülete működött. Célja: "...az ifjúság testi-lelki nevelése...erős egészséges polgárai legyenek Szent István Magyarországnak..." Elnöke herceg Eszterházy Pál, ügyvezető elnöke a katonai körletparancsnokság tisztje. Szaktitkára: Szényi Béla volt. Az ellenforradalmi rendszer hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonított a cserkész szövetségnek, bizonyítja, hogy a megyei alapító tagok egyike Cziráky József kormánybiztos 1000 koronával járult hozzá az alapítóvagyonhoz. /118/

A hadügyminiszter 1920 év végén kiadott 72745/Eln.t. 1920. sz. rendelete értelmében közigazgatási és katonai szerveknek "Polgárőrségeket" kellett szervezni. /119/ A szervezés előmunkálatai 1920. végén kezdődtek, megalakulásuk országszerte és Vas megyében is 1921. első felére esett. /120/ Ezért meglepő, hogy Szombathelyen még a rendelkezés kiadását jóval megelőzően a katonai körletparancsnokság már 1919. augusztusában létrehozta a "Polgárőrséget", kialakította a szervezeti egységeit: I. kerület a Gyöngyös patak bal partján, a II. kerület a Gyöngyös és Perint patakok között, a III. kerület a Perint patak jobb partján lévő városrészek voltak. Külön egységet képezett a MÁV üzletvezetőség. A szervezetbe való belépés a katonai parancsnokság kötelezésén alapult. Kiképzésüket 1919. szeptemberében a katonaság megkezdte. A szükséges fegyvert és elegendő lőszert a katonaság biztosította. /121/

Az ellenforradalmi központi szervek vezetői hosszú ideig nagy jelentőséget tulajdonítottak Vas megyének. Ennek alapvetően kettős oka volt. Egyik az, hogy Vas megye az ellenforradalom kezdeti hónapjaiban közigazgatási és katonai hatalmával meghatározó mértékben és módon segítette az ellenforradalmi rendszer országos kiépülését. Másik oka pedig az volt, hogy Ausztria és Magyarország között az antant által /Saint Germainban/ megállapított területek átadását több mint két évig elodázták és bizonyos mértékben megváltoztatták. Mindkettőnek országos hatásai voltak. Ennek tulajdonítható, hogy 1920. közepén Horthy tudatával a honvédelmi miniszter és a vezérkar főnöke Bogát községi székhellyel - a szervezet vezetőjére való utalással - "Schrancz ezredes csoportja" elnevezéssel egy katonai szervezetet hoztak létre. A csoport feladatáról, annak vezetője így nyilatkozott: "...most és jövőben tart-sam szemmel a köz és társadalmi élet minden megnyilvánulását... Feladatomba vettem olyan testületek támogatását, illetve életrehozását, melyek kizárólagosan hazafias célokat szolgálnak. Utóbbiakhoz tartoznak a lövészegyesületek..." /122/"Schrancz ezredes csoportja" Vas megyében és különösen a vitás területeken "szemleutakat" végzett. Az ellenforradalmi rendszer érdekeit szolgáló tapasztalataikat észrevételeiket a közigazgatás vezetőihez /kormánybiztos, főszolgabíró/ továbbították intézkedés végett. A tervbe vett "hazafias" célú szervezet a "lövészegyesület" csupán a felderítő, az információ-gyűjtő tevékenységét leplezte, valamint alkalmas volt arra szervezeti felépítésénél fogva, hogy egy adott terület közhangulatát bizonyos érdekeknek megfelelően befolyásolja. E szervezet 1921. februárjában a honvédelmi miniszter 121/titk. sz. utasítása alapján szűnt meg. Az általa létrehozott lövészegyesületek pedig a polgárőrségbe olvadtak be.

5.2. Közigazgatási és katonai szervek közös irányítása alatt álló szervezetek:

Sigray Antal és Lehár Antal közigazgatási, illetve katonai tisztségük megszerzése előtt már közös tevékenységet fejtettek ki a Tanácsköztársaság ellen Bécsben szervezkedő Antibolsevista Comitében. Bizonyára, hogy személyes kapcsolatuk is közrejátszott abban, hogy az ellenforradalmi időszak első napjaiban közös közigazgatási-katonai szervezetet hoztak létre ellenforradalmi célok érdekében. A tervezett szervezetet először "Nyugatmagyarországi Központi Propagandabizottság" néven kívánták létrehozni. /123/ Később hangzatosabb, a célt jobban fedő "Népszervezési Bizottság" néven hozták létre a közös szervezetüket. A "Népszervezési Bizottság" szervezési végrehajtási utasítását 1919. szeptember 30-án adták ki a kerületi kormánybiztos 163/K. Eln. sz. rendeletével és katonai körzetparancsnok 174/IV/1919. sz. parancsával.

A "Népszervezési Bizottságok" szervezeti felépítése követte az akkori viszonyoknak megfelelő közigazgatási beosztást. Élén a "Nyugatmagyarországi Központi Népszervezési Bizottság" állt, melyet közvetlenül Sigray és Lehár irányított. Alárendeltségbe tartozott: Moson, Sopron, Vas, Zalavármegyék "Népszervezési Bizottságai". A "Vasvármegyei Népszervezési Bizottság" polgári tagjai voltak: Boda János kanonok, Éhen Gyula ügyvéd, Masáth Ernő Gazdaság Egyesületi titkár, Wolnhoffer Ferenc bankfiókfőnök. Jegyző: Dr. Tulok József vármegyei aljegyző. Továbbiakban a "Népszervezési Bizottságok" városi, járási községcsoport, és helyi bizottságokra tagozódtak, községenként általában 15-20 "főember" /obmann/ tevékenykedett. Az egyes bizottságok vegyesen katonai és

polgári személyekből álltak.

A "népszervezés" végső célját Sigray a következőképpen fogalmazta meg: "... a propaganda irányítói csak a kormány, a végrehajtó hatalom exponensei, itt kérdéses területen a kerületi kormánybiztos és a katonai körletparancsnok lehet..." Tehát az egyik cél, hogy a tömegek befolyásolását centrálisan ők tartsák kezükben. További célként jelölte meg:

"...a lentről megindult mozgalom alapján, helyességét és célszerűségét vizsgálat tárgyává tenni..."

Azaz a szervezet útján is - bizalmas jelleggel - ellenőrzés alá vonni működési területük szervezeteit, és az egész lakosságot. /124/

A kiadott végrehajtási utasítás a "népszervezés" módszeréről ajánlja: a népgyűlések rendezését, bizalmas beszélgetéseket, ünnepélyeket, bucsukat, "egyéb sokadalmakat" fel kell használni az ellenforradalmi eszmék terjesztésére. Hatásos eszközként kell felhasználni a sajtótermékeket, röplapokat.

Minden hónap 10-én, 20-án és 30-án a helyi "Népszervezési Vezetőségeknek" a szolgálati ut betartásával a "kifejtett tevékenységről és annak eredményességéről, a nép hangulatáról" jelentést kellett tenni. A "népszervezési bizottságok" látszólag a polgári és katonai szervek közös együttműködésén, azonos feladatokon, jogkörökön épültek fel.

Gyakorlatilag azonban a "Központi Népszervezési Bizottság" irodája a katonai körletparancsnokság "nemzetvédelmi osztálya" főnökének közvetlen felügyelete, vezetése alatt állt. Valójában a közösen létrehozott szervezetet a belső viszonyokra irányuló "nemzetvédelmi osztály" igazgatta, irányította. Ez pedig a szervezeten belül surlódásokra, és összeütközésekre vezetett a polgári és katonai szervek között.

Ez fogalmazódik meg a Zalavármegyei "Népszervezési Bizottságnak" a kerületi kormánybiztoshoz intézett jelentéséből: "...a népszervezési bizottságok katonai tagjai ellenőrzik és sok esetben jogosulatlan kritikával illetik egyes közigazgatási szervek működését...bizalmas uton, besugók stb. útján tudomásukra jutó j. főszolgabíró /polgármester/ ellen irányuló panaszokat jelentik a Központi Népszervezési Bizottság katonai szervéhez... a közigazgatási tisztségviselő felettes hatósága útján vizsgálatot rendel el, illetve felvilágosító, igazoló jelentést kér. /125/ Így működött a "népszervezési bizottság" a katonák kezében. A kerületi kormánybiztos minden esetben a "nemzetvédelmi osztály" által összesített jelentést kapta meg tájékoztatás, illetve intézkedés céljából.

A szervezeten belüli katonai vezető szerepre vall az a tény is, hogy Vas megyei katonai parancsnokság a "népszervezési" bizottságok létrehozása során a közigazgatási szervek által delegált személyek közül a celldömölki, vasvári, és a szentgotthárdi járásokban 6 főt nem fogadott el, illetve helyükre másokat állított. /126/ A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a katonai szervek a "népszervezéssel" újabb eszköz birtokába jutottak terrorisztikus tevékenységük kifejtéséhez. Ha vizsgálat tárgyává tesszük a szervezet időbeli létrejöttét az országban létrehozott hasonló szervezetekhez, akkor ismét azt tapasztaljuk, hogy Nyugatmagyarország, illetve Vas megye ebben is megelőzte az ország többi részét. A Dunántúli Központi Kormánybiztos csak 1919. október 3-án ad ki a 237/1919. kb. sz. rendeletében a "népszervezési bizottságokhoz" hasonló célú köz-

gazgatási - katonai szervezet létrehozására az irányelveket. Vagyis akkor, már Vas megyében a fenti szervezet szervezeti alapegységei megalakulóban voltak.

A "népszervezési bizottságok" 1920. közepéig működtek létrehozóik megalapozására.

Hasonló jellegű törekvés volt tapasztalható Pallavicini György dunántúli központi kormánybiztos részéről, amikor a dunántúli falusi fiatalok "Lövész és Tornaegyletek Szövetségét" akarta létrehozni székesfehérvári központtal. Az alakuló értekezletet 1919. december 18-ra összehívták. Vas megye is képviseltette ezen magát, azonban a szövetség gyakorlati tevékenysége megyénkben nem volt kimutatható. /127/

6./ A magyar belügyminiszter 1919-1920. évi rendeletei

6.1. A forradalom vívmányait veszélyeztető egyének rendőri felügyelet alá helyezésének és őrizet alá vételének szabályozásáról.

A forradalom vívmányait veszélyeztető egyének rendőri felügyelet alá helyezéséről és őrizet alá vételéről szóló 1919. XX. néptörvény 1. §-ában nyert felhatalmazás alapján a magyar igazságügyminiszterrel egyetértőleg a következőket rendelte el:

A rendőri felügyelet alá helyezésének és az őrizet alá vételének elrendelésére, hatályára, megszüntetésére, ugyancsak a rendőri felügyelet alá helyezett és őrizet alá vett egyének nyilvántartására, végül a rendőri felügyelet alá helyezett vagy őrizetbe vett egyének részéről elkövetett szabálysér-

tés vagy engedetlenség megtorlására nézve

- az 1919. XX. néptörvény rendelkezéseiből folyó eltérésekkel azokat a rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni, amelyeket a magyar belügyminiszternek a rendőri felügyelet alá helyezés és őrizet alá vétel szabályozása tárgyában 1915. évi április hó 9. napján 10.962/1915. EM szám alatt a magyar igazságügyminiszter egyetértőleg kiadott rendelete /Rend.Tára. 1915.évf. 764.o./ megállapított.

Az őrizet alá vett egyén mozgási szabadságának oly mérvű korlátozását, hogy az illető a részére lakóhelyül kijelölt épületet vagy épületrészt egyáltalában nem hagyhatja el, csakis a belügyminiszter rendelheti el, és e rendelkezést csakis a belügyminiszter változtathatja meg.

- A forradalom óta nap - nap mellett előfordul, hogy egyes hatóságok a meglazult közbiztonsági állapotokra, vagy vala mely tervezett gyűlésre, demonstrációra való hivatkozással, kisebb 20-30 főnyi, sőt gyakran ennél is csekélyebb számú csendőrkarahatalmi erők összpontosítását, csendőrőrsök megerősítését, különintézmények felállítását stb. közvetlenül a belügyminisztériumtól kérik.

Csendőrségi erő összevonása, egyes őrsök megerősítése, nemkülönben csendőrkülönítmények felállítására elsősorban a csendőrtiszti parancsnokságok /csendőrszakasz-, szárny-, felsőbb fokban a csendőrkerületi parancsnokságok/ vannak hivatva, és az ideérkező ily irányú kérelmek is foganosításra az illetékes tiszti parancsnokságokra adnak ki, ami természetesen idővesztéssel jár.

6.2. Az alkotmányozó nemzetgyűlési választások-
ról szóló 1919. XXV. néptörvény végrehaj-
tása tárgyában.

Az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokról szóló 1919. XXV. néptörvény 40. §-a alapján e törvény rendelkezéseinek kiegészítése és végrehajtása tárgyában a következőket rendelte el;

A választási hivatal elnökét és helyettes elnökét a törvény 3. §-a értelmében a népkormány nevezi ki a választási kerület székhelye szerint illetékes ítélőtábla területén működő birák sorából.

A választási hivatal elnöke és helyettes elnöke a kinevezési okirat kézhezvétele után haladéktalanul köteles megjelenni a választási kerület székhelye szerint illetékes, főispáni teendők ellátásával megbízott kormánybiztosnál /főispánnál/ és előtte a törvény 6. §-ában előírt esküt /fogadalmat/ tenni.

A Budapest fővárosban működő választási hivatalok elnökei és helyettes elnökei az esküt a főváros polgármestere előtt teszik le. Az eskü letételéről jegyzőkönyvet kell készíteni.

A választási hivatal elnöke az eskü letétele után a lehető legrövidebb időn belül, de minden esetre legalább husz nappal a választás napja előtt, a törvény 3. §-ának rendelkezéséhez képest a választási hivatalhoz négy ülnököt és két helyettes ülnököt nevez ki.

Ülnökké és helyettes ülnökké oly egyéneket kell kinevezni, akiknek kétségtelenül van választójoguk. Az ülnököket és helyettes ülnököket lehetőleg a választási kerület székhelyén lakó választók sorából nevezze ki a választási hivatal elnöke. A kinevezetteket a kinevezésről térítvényes ajánlott levélben kell értesíteni. Az akit a választási hivatal elnöke ülnökké

vagy helyettes ülnökké nevezett ki, a kinevezést elfogadni köteles.

Arra, aki a kinevezést alapos ok nélkül el nem fogadja, vagy e tisztségéből folyó kötelességeknek alapos ok nélkül nem tesz eleget, a választási hivatal elnöke ötven koronától ötezer koronáig terjedhető pénzbírságot szabhat s egyben helyét mással tölti be. A pénzbírságot megállapító határozat ellen a közigazgatási bírósághoz panasznak van helye.

A kinevezett ülnökök és helyettes ülnökök a kinevezésről szóló értesítés kézhezvétele után haladéktalanul, legkésőbb azonban működésük megkezdése előtt kötelesek a választási hivatal elnökének kezébe a törvény 6. §-ában előírt esküt letenni. Az eskü letételéről jegyzőkönyvet kell készíteni.

A választási hivatal - amennyiben a törvény vagy a jelen rendelet a tennivalót nem utalja kifejezetten a választási hivatal elnökének hatáskörébe ülésen határoz, illetőleg intézkedik.

Az elnököt akadályoztatása esetén a helyettes elnök helyettesíti. Valamelyik ülnök akadályoztatása esetén helyettes ülnök behívása iránt az elnök intézkedik. A helyettes elnök és a helyettes ülnökök a választási hivatal ülésén akkor is jelen lehetnek, ha helyettesítés szüksége nem merül fel, de ilyenkor szavazati joguk nincs.

A választási hivatal ülésében határozathozatalhoz az elnökön felül legalább két ülnöknek /helyettes ülnöknek/ jelenléte szükséges. Határozatképtelenség esetén a halaszthatatlanul sürgős intézkedéseket a választási hivatal helyett az elnök teszi meg.

Az elnök minden esetben szavaz. Szavazategyenlőség

esetében az a vélemény válik határozottá, amelyhez az elnök szavazatával hozzájárul.

A választási hivatal üléseiről jegyzőkönyvet kell készíteni. A jegyzőkönyvet az elnök és a jelen volt tagok, továbbá a jegyző írja alá.

A törvény 4. §-ának első bekezdése értelmében a választási hivatal elnöke a választási eredmények megállapítási munkálatainál való segédkezés céljából szakértőket alkalmazhat. E felhatalmazás alapján a választási hivatalok elnökei minden választási hivatalnál két szakértőt alkalmaznak. Szakértőkül elsősorban a választási hivatal székhelyén működő főiskolai vagy középiskolai számtantanárokat kell alkalmazni. A szakértő köteles működésének megkezdése előtt a törvény 6. §-ában előírt esküt a választási hivatal ülésében letenni.

A választási hivatal működésénél szükséges kezelő - és segédszemélyzetet a választási kerület székhelyén működő bíróságok kötelesek a választási hivatal elnökének megkeresésére rendelkezésre bocsátani.

A választási hivatalnál felmerülő fogalmazási és jegyzőkönyvvezetői tennivalók ellátására a választási hivatal elnökének megkeresésére bírósági jegyzőt vagy joggyakornokot kell rendelkezésre bocsátani. A választási hivatal rendelkezésére bocsátott személyzet felett - ott kifejtett működésük tekintetében - a választási hivatal elnöke hivatalfőnöki jogot gyakorol.

A választási hivatal helyiségét a hivatal elnöke jelöli ki. A választási hivatal céljára kijelölt középületet, illetőleg annak szükséges helyiségeit a választási hivatal elnökének megkeresésére út kell engedni.

A választási hivatal hivatalos óráit a hivatal elnöke állapítja meg.

Azt, hogy a választási hivatal mely helyiségben működik, továbbá a választási hivatal hivatalos óráig a választási kerületben haladéktalanul közzé kell tenni. Ugyancsak közzé kell tenni egyidejűleg a törvénynek és a jelen rendeletnek a jelölési ajánlatokra vonatkozó rendelkezéseit, ugyancsintén a jelölési eljárással kapcsolatos büntető rendelkezéseket. /tv. 28. és 29. §-a/ A közzététel egyrészt a választási kerületben megjelenő hirdetések útján történik, másrészt a választási hivatal elnöke a közzététel iránt a községi előljáróságokhoz /városi polgármesterhez/ - esetleg távirat, távbeszélő útján - intéz megkeresést.

A községi előljáróság /városi polgármester/ a helybeli szokásos módon való közzététel iránt, fegyelmi felelősség terhe alatt, haladéktalanul intézkedni köteles.

A választási hivatal megalakulásáról a hivatal elnöke a belügyminiszternek távirati úton jelentést tesz és egyben bejelenti az ülnökök neveit is.

Ezeneket a választási kerület székhelye szerint illetékes, főispáni teendők ellátásával megbízott kormánybiztossal is közölni kell.

6.3. A rendőri büntető bíraskodás ideiglenes szabályozásáról és végrehajtásáról:

A rendőri büntető bíraskodás ideiglenes szabályozásáról szóló 6.345/1919. BM. kih. számú rendelet kapcsán mihez tartás és az elsőfoku rendőri büntető bíróságok megfelelő utasítása végett következőket rendelte el;

A 6.345/1919. BM. kih. számú rendelet 1. §-a szerint a közigazgatási hatóságok, mint a rendőri büntető bíróságok hatáskörébe utalt kihágási ügyekben a rendőri büntető bíróságok működésének szünetelése alatt

foganatosított minden eljárás, és az ugyanabban az időszakban hozott minden határozat érvénytelen.

A közigazgatási hatóságok mint rendőri büntető bíróságok hatáskörébe utalt kihágási ügyekben ugyanis csak a 65.000/1909. BM. számú rendelet 1. §-ában, az 1805/1917. ME. számú rendelet 2. §-ában és az 1.170/1919. ME. számú rendelet 1. §-ában rendőri büntető bíróság gyanánt megjelölt hatóságok járhatnak el és határozhatnak; a más szervek által foganatosított eljárás és hozott határozat tehát érvénytelen.

Ennélfogva érvénytelennek tekintendő a 65.000/1909. BM. számú rendeletben megjelölt másodfoku rendőri büntető bíróságok által hozott oly határozat is, amelynek alapjául nem az előbb idézett rendeletekben megjelölt rendőri büntető bíróságok által, hanem más szervek által hozott határozat szolgál, s amely határozat a fentiek értelmében érvénytelen.

A rendőri büntető bíróságok működésének szünetelése alatt az értendő, amikor a kihágási ügyekben nem az előbb idézett rendeletekben megjelölt rendőri büntető bíróság, hanem más szervek jártak el, illetőleg határoztak.

A rendelet 2. §-a szerint mindazon kihágási ügyeket, amelyeket a rendőri büntető bíróságok működésének szünetelése alatt tettek folyamatba, úgy kell tekinteni, mintha a feljelentés /magánindítvány, magánvád/ a jelen rendelet életbelépésének napján érkezett volna a rendőri büntető bírósághoz.

Ezen kihágási ügyeket tehát olyanoknak kell tekinteni, mintha azonban a rendőri büntető eljárás még meg sem indított volna és a vonatkozó iratokat az a hatóság, amelynél azok ezidőszerint fellelhetők, az eljárásra illetékes elsőfoku rendőri büntető bíróságnak a Rbsz. 48-50. §-ai értelmében leendő el-

járás végett a 6.345/1919. BM. kih. számú rendeletre való hivatkozással megküldi.

Ha azonban a rendőri büntető eljárás a rendőri büntető bíróságok működésének szünetelése alatt ugyan, de az előbb idézett rendeletekben megjelölt rendőri büntető bíróságok által tétetett még folyamatba, az esetben úgy az eljárás, mint az ennek folyamán a most idézett rendeletekben megjelölt első és másodfoku rendőri büntető bíróságok által hozott határozatok - ha azok ellen egyébként semmiségi okok fenn nem forognak - érvényeseknek tekintendők.

Ha a rendelet 2. §-ának 2. bekezdése szerint semmis büntető ítélet egészen vagy részben végrehajtatott, az elsőfoku rendőri büntető bíróság a befizetett büntetéspénzeket - amennyiben azok még rendelkezésre állnak - az eljárás jogerős befizetéséig letétként külön kezeli, az elkobzott tárgyakat illetőleg pedig a 65.000/1909. BM. számú rendelet 95. §-ában foglalt rendelkezéseknek megfelelően jár el.

Az elsőfoku rendőri büntető bíróságok tehát hivatalból tartoznak a rendőri büntető bíróságok működésének szünetelése alatt végrehajtott minden büntető ítéletet megvizsgálni, vajon az a fentiek értelmében semmis-e, vagyis, hogy az a többször idézett rendeletekben megjelölt rendőri büntető bíróság, vagy más szerv által hozatott-e?

Ha a rendőri büntető bíróság a rendelet 2. §-ának első bekezdése alá eső kihágási ügyekben oly körülményeket észlel, amelyek arra mutatnák, hogy nemcsak terheltet, hanem most, így különösen valamely eljárt közeget is terhel büntetőjogi felelősség

/p.o. hivatalos hatalommal való visszaélés, stb./ ennek a felelősségnek megállapítása végett a bünvádi eljárás megindítása iránt az illetékes állami ügyészséget haladéktalanul megkeresni.

A rendelet 3. §-a szerint a rendőri büntető bíróságok működésének megszűnése napján folyamatban volt összes kihágás ügyekben, ideértve a Tanácsköztársaság idejében felülvizsgálat alá vett /ugynevezett liquidált/ ügyeket is, az eljárást folytatni kell.

A rendőri büntető bíróságok tehát kötelesek a náluk feltalálható kihágási ügyeket gondosan átvizsgálni, és az első bekezdésben említett kihágási ügyeknek iratait - amennyiben az eljárás nem tartozik hatáskörükbe - az eljárás folytatására hivatott rendőri büntető bírósághoz áttenni.

Az első §. szerint érvénytelen eljárás folyamán felmerült költségek az új eljárás során a terhelttel szemben nem állapíthatók meg.

A rendelet 5. §-ában említett szabadságvesztés - büntetésének végrehajtása tekintetében elrendelték, hogy a közrendet és közbiztonságot veszélyeztető kihágások eseteiben, nemkülönben az árdrágítási kihágások, valamint a háboru esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvényeknek, vagy az azok alapján kibocsátott rendeleteknek az árdrágítás ellen irányuló rendelkezéseibe ütköző kihágások eseteiben a szabadságvesztés - büntetéseket haladéktalanul végre kell hajtani, az egyéb kihágási ügyekben pedig az elsőfoku rendőri büntető bíróság mindazon kihágási ügyekre vonatkozó iratokat, amelyeknél a büntetés a rendőri büntető bíróságok működésének megszűnése után maradt el, vagy szakadt félbe, a

belügyminiszterhez kell felterjesztetni, s egyuttal rovatos összesítő jegyzék felterjesztése mellett tüzetesen megokolt jelentéseket tenni köteles, amelyben meg kell jelölni azokat az okokat, amelyek a büntetés végrehajtásának esetleges mellőzése kérdésében nyomatékkal birhatnak.

A törvénykezés ideiglenes szabályozásáról szóló 4.038/1919. ME. számú rendelet 3, 14, és 17. §-ai a rendőri büntető bíróságok hatáskörébe utalt kihágási ügyekben is irányadók. Vagyis valamely kihágási ügyben az 1919. évi március hó 20. előtt megkezdett, de ezen napig még le nem járt határidő a 6.345/1919. BM. kih. számú rendelet életbelépésével újra kezdődik; tehát a határidő számításával első nap gyanánt az előbb idézett 6.345/1919. BM. kih. számú rendelet életbelépésének napja veendő.

Az elévülés határidejébe, valamint a jogok érvényesítésére vagy fenntartására megállapított határidőbe nem számitható be az az idő, amely alatt a rendőri büntető bíróságok működése szünetelt. A rendőri büntető bíróságok szünetelése alatt szenvedett letartóztatásra nézve az 1879. V. tc. 94. §-át megfelelően alkalmazni kell.

A fegyveres alakulatokhoz tartozó egyének /ugynevezett vöröskatonák, vörösőrök stb./ részéről a rendőri büntető bíróságok működésének szünetelése alatt elkövetett kihágások elbirálására, az alábbi kivétellel, a rendőri büntető bíróságok hatáskörébe tartozik.

Nem esnek az előbbi bekezdés rendelkezése alá azok, akik a rendőri büntető bíróságok működésének megszüntetésekor tényleges katonáknak voltak tekintendők, ha ebbeli minőségük a rendőri büntető eljárás megindításakor még fennáll.

6.4. Az állam biztonsága vagy a társadalmi rend és béke szempontjából, valamint a közbiztonságra veszélyes aggályos, és gyanús, ugyyszintén gazdasági okokból káros egyének rendőri felügyelet alá helyezéséről, őrizetbe vételéről és internálásáról:

Az állam biztonsága vagy a társadalmi rend és béke szempontjából, valamint a közbiztonságra veszélyes, aggályos és gyanús, ugyyszintén gazdasági okokból káros egyének rendőri felügyelet alá helyezése, őrizetbe vétele és internálása szabályait az 1919. évi november hó 17-én tartott minisztertanács felhatalmazása alapján a következőkben állapította meg:

1. §.

Az ország területéről ki kell tiltani és a kitiltás fogvatosíthatásáig internálni kell mindazon külföldieket és velük együtt a közös háztartásban élő hozzátartozókat, akiknek itt tartózkodása magatartásuk folytán;

- a./ az állam, a társadalmi rend és béke szempontjából, valamint a közrend és közbiztonságra veszélyes;
- b./ az állam, a társadalmi rend és béke szempontjából, valamint a közrendre és közbiztonságra aggályos vagy gyanús;
- c./ az állam, a társadalmi rend és béke szempontjából, valamint a közrendre és közbiztonságra, helyesebben akiknek tényleges közviszonyaik között gazdasági életükre káros.

Veszélyeseknek tekintendők, akik az ugynevezett tanácsköztársaság fennállása alatt mint annak szervei, közegai, megbízottai vagy fegyveres erejének tagjai a büntető törvényekbe ütköző cselekményt követtek el.

Aggályosoknak tekintendők, akik az ugynevezett tanácsköztársaság megállapítása vagy fenntartása és a társadalmi rend és béke felforgatása vagy megzavarása érdekében oly tevékenységet fejtettek illetőleg fejtenek ki, amelyből okszerűen következtethető, hogy itt tartózkodásuk az állam vagy társadalom biztonságát, avagy a közrendet vagy a közbiztonságot veszélyeztetik.

Gyanúsoknak tekintendők, akik az ugynevezett tanácsköztársaság összeomlása óta izgató tevékenységgel, vagy egyébként tettel vagy szóval oly magatartást tanusítottak, illetve tanusítanak, amelyből okszerűen következtethető, hogy céljuk az ugynevezett tanácsköztársaság visszaállítására, illetve az állam vagy a társadalom törvényes rendjének és békéjének erőszakos felforgatására irányul.

Gazdasági élettükre károsoknak tekintendők, akik a közellátás rendjét veszélyeztető árufelhasználásával, lánckereskedéssel, árdrágítással, tiltott valutaüzérkedéssel foglalkoznak, vagy általában a közellátásra és legális kereskedelemre vonatkozó hatósági rendelkezéseket és intézkedéseket kijátszák vagy kijátszani törekednek.

A most felsorolt kategóriák a velük közös háztartásban élő hozzátartozóikkal együtt rendőrhatóságilag őrizetbe veendőek, s kitiltásuk, egyuttal más község-

ben való őrizetbe helyezésük, s annak fogantatásáig internálásuk haladéktalanul javaslatba hozandó.

A megszállás alatti területeken illetékes lakosság külföldinek nem tekinthető.

2. §.

Rendőri felügyelet alá helyezni vagy őrizetbe venni, lakhelyükről, illetőleg tartózkodási helyükről kitiltani és más községben őrizetbe helyezni, illetőleg internálni kell azokat a nem külföldieket is, akik az 1. §. a-b-c. pontjai értelmében kifogás alá esnek.

Az 1. §. a. pontja esetében az őrizetbevétel, illetőleg internálás csakis akkor mellőzhető, ha azt valamely elháríthatatlan ok gátolná /pl. súlyos betegség, nőknek előre haladott áldott állapota, csecsemők létérdeke stb./ minden esetben azonban a körülmények szorgos vizsgálata, és az igazolt s különösen méltánylást érdemlő okok gondos figyelembevételével és mérlegelésével.

Ez esetben azonban - az igazolt ok fennállása tartalmára - szigorú rendőri felügyelet alá helyezés rendelendő el.

3. §.

A rendőri felügyelet alá helyezést az I. foku rendőrhatóság javaslatára a II. foku rendőrhatóság rendeli el határozatilag. E hatóság határozata ellen fellebbezésnek van helye a belügyminiszterhez.

Amennyiben e határozat ellen fellebbezés nem adatik,

hivatalból leendő felülvizsgálás végett a határozat a vonatkozó iratokkal és nyilvántartó lappal együtt a belügyminiszterhez sürgősen felterjesztendő.

4. §.

Az őrizetbevételt az I. foku rendőrhatalóság rendeli el. Tartozik azonban az elrendelő határozatot és a vonatkozó iratokat és nyilvántartó lapot /15. §/ 24 órán belül a kitiltás és internálás kérdésében leendő határozathozatal végett a II. foku rendőrhatalóságnak véleményezés, javaslat kíséretében felterjeszteni.

A felterjesztésnek tartalmaznia kell:

- a./ a kérdéses egyén nevét /névmagyarosítás esetén előbbi nevét is/;
- b./ foglalkozását 1914. augusztus 1-ig visszamenőleg;
- c./ születési helyét, idejét és vallását;
- d./ illetőségi adatait;
- e./ erkölcsi és politikai előéletét /különösen a kommün ideje alatt/;
- f./ részletes vagyoni viszonyait, és vagyonának eredetét 1914. évi augusztus hó 1-ig visszamenőleg;
- g./ azokat az adatokat, amelyeknek alapján a rendőrintézkedés tétetett.

Ilyen jelentés úgy a rendőri felügyelet alá helyezés, mint az őrizetbevétel kérdésében megteendő.

A kitiltás és internálás kérdésében hozott határozat ellen fellebbezésnek van helye a belügyminiszterhez. Fellebbezés esetén tartozik a II. foku rendőrhatóság a kitiltás és internálás kérdésében hozott határozatát a vonatkozó iratokkal és nyilvántartó lappal együtt azonnal a belügyminiszterhez felterjeszteni. A fellebbezés hiányában köteles a II. foku rendőrhatóság ugyanis felterjeszteni határozatát és a vonatkozó iratokat és nyilvántartó lapot a hivatalból felülvizsgálás eszközlése céljából.

A kitiltás és más községben való őrizetbe helyezés, illetve internálás kérdésében tehát - végérvényesen - a belügyminiszter határoz.

Ha a fent illetékesnek megállapított rendőrhatóság mellőzi az őrizetbevett internálásának kimondását, vagy a belügyminiszter nem hagyja jóvá az internálás kimondó határozatot, az I. foku rendőrhatóság által fogatosított őrizetbevétel azonnal megszűnik, s az őrizetbe vett szabadlára helyezendő és pedig előbbi esetben a II. foku rendőrhatóság, utóbbi esetben a belügyminiszter által.

Ily esetben azonban a végérvényes határozat meghozataláig a rendőrhatósági felügyelet alá helyezés mondanó ki, s az iratok a nyilvántartó-lap és jelentés kapcsán a belügyminiszterhez felterjesztendők.

5. §.

Az e rendeletben szabályozott eljárás rendén hozott határozatok elleni fellebbezésének a határozat kihirdetése napjától számítandó 8 nap alatt nyújtandók be annál a hatóságnál, amely a fellebbezéssel megtámadott határozatot hozta. Ugyane hatóságnál a felleb-

bezés szóbelileg is előterjeszthető, amely jegyzőkönyvbe veendő.

Az őrizetben levők előtt a határozatot az a hatóság hirdeti ki, amelynek őrizetében az illető egyén van. Ha ez a hatóság nem azonos a határozathozattalra illetékes hatósággal, akkor a kihirdetés megkeresés útján /sürgős esetekben táviratilag/ történik.

A kihirdetés foganatosításáról jegyzőkönyv veendő fel, amelynek tartalmaznia kell a félnek abbeli nyilatkozatát is, hogy a kihirdetett határozat ellen fellebbezéssel él-e vagy sem.

6. §.

Azoknál az őrizetbe vett vagy rendőri felügyelet alá helyezett egyéneknél, akik ellen kommunista irányu vagy gazdaságilag káros magatartásukból kifolyólag 1914. évi augusztus hó 1-től bűnvádi eljárás vagy kihágási eljárás volt folyamatban, vagy akiknek internálás céljából való átkísérését a bíróság vagy a királyi ügyészség rendelte el, az I. foku rendőrhatóságnak kötelessége az eljárás során megállapítani a kérdéses egyén vagyoni viszonyait, s amennyiben a vagyon jogos szerzése kellően igazolva nincsen, vagy alapos gyanu merülne fel arra, hogy az bűncselekményből vagy kihágásból származik, zár alá veendő.

7. §.

Az őrizetbevételről kezdődőleg az eljárás alatt álló egyén szükséges felsőruháin, ágyneműjén és ruhaneműjén kívül semmiféle holmit, különösen pedig fegyvert vagy fegyverül használható más eszköz /kést, botot stb/, továbbá pénzüsszeget vagy

értéket magánál nem tarthat, ha ilyenek birtokában van, köteles azokat az őrzést teljesítő rendőrhatalóságnál letétbe helyezni.

8. §.

A megőrzés végett átvett, valamint a 6. §. rendelkezései értelmében zár alá vett pénzösszegek és értékek a helybeli adóhivatalnál letétbe helyezendők. A letétbe helyezésről részletes kimutatás mellett a belügyminiszternek jelentés teendő.

9. §.

Az őrizetbe vett külföldi birokában talált közszükségleti cikkek, amennyiben a fennálló szabályok értelmében elkobzás tárgyát nem képezik, a közélmezési minisztérium legközelebbi kirendeltségének, illetve a községi előljáróságnak hatóságilag megállapított, vagy ennek hiányában az ottani szokásos ár megtérítése mellett átadandók. A befolyt pénzösszeg a legközelebbi adóhivatalnál letétbe helyezendő.

10. §.

Az internált lakása az I. fokú rendőrhatalóság, illetve községi előljáróságok által az illetékes lakóhivatalnak rekvirális céljaira haladéktalanul rendelkezésre adandó azzal, hogy a nem internált családtag vagy családtagok méltányos lakásigényeire legyenek tekintettel.

11. §.

Az internált magyar honosok tulajdonát képező elsőrendű közszükségleti cikkek - amennyiben felhatalmazás esete nem forog fenn, az internálttal állandóan közös háztartásban élő hozzátartozói birtokában hagyandók.

Ugyanezek a szükségletüknek elégséges lakás élvezetében is meghagyandók.

12. §.

A rendőrhatalósági felügyelet alá helyezés, az őrizetbevétel, kitiltás és internálás kérdésében tett hatósági intézkedések következtében szenvedett vagyoni hátrányokért kártérítés nem jár.

13. §.

A rendőrhatalósági felügyelet alá helyezett egyén;

- a./ Azt a területet, amelyet a rendőrhatalóság megállapít, további intézkedésig rendőrhatalósági engedély nélkül nem hagyhatja el;
- b./ köteles az I. foku rendőrhatalóságnál, és ha ez nincs helyben, a községi előljáróságnál a rendőrhatalóság által megjelölt időben személyesen jelentkezni; a jelentkezés nem kívánható gyakrabban, mint naponként kétszer és nem történhetik ritkábban, mint hetenként egy ízben;
- c./ köteles a tartózkodási hely belterületén szándékolt lakásváltoztatást legalább 24 órával előbb a rendőrhatalóságnál, községek-

ben az előljárósnál bejelenteni;

d./ személyes szabadságában bizonyos korlátozásoknak van alávetve, amelyeket a rendőrhatalóság esetenként állapít meg, így különösen megtilthatja a nap bizonyos szakában lakásáról eltávozását, nyilvános helyek látogatását stb.

E korlátozásokat úgy kell megállapítani, hogy azok a felügyelet alatt álló egyént a szükségesen túl ne akadályozzák rendes foglalkozásában és keresetében;

e./ táviratot nem adhat fel, távbeszélőt nem használhat, postai küldeményei rendőrhatalósági ellenőrzés alatt állnak;

f./ eltiltható attól, hogy rendes környezetén kívül mással érintkezzék. Ily egyénekekkel való érintkezés csak kivételesen, rendőrhatalósági engedéllyel és az ellenőrzéssel megbízott személy jelenlétében történhetik.

A rendes lakó - vagy tartózkodási helyéről eltávolított és rendőrhatalósági felügyelet alá helyezett egyének azok a családtagjai, akikkel közös háztartásban élt s akiknek eltartásáról gondoskodni képes, a kijelölt tartózkodási hely I. fokú rendőrhatalóságának engedélyével hozzá költözhetnek. Ebben az esetben azonban a rendőrhatalósági felügyelet a családtagokra is kiterjed. Az említett rendőrhatalóság indokolt esetben az oda költözött családtagokat eltávolíthatja.

14. §.

Az őrizetbevétel fogatosításától kezdődőleg az eljárás alatt álló egyének táviratot nem adhatnak

fel, levelezést is csak rendkívüli esetben, és csak a rendőrhatalóság engedélyével s ellenőrzése mellett folytathatnak. Távbeszélőt nem használhatnak.

Az őrizetbe vett egyén eltiltandó attól, hogy rendes környezetén kívül mással, különösen idegenekkel érintkezzék, ily egyénnel való érintkezés csak kivételes rendőrhatalósági engedéllyel, és csak az ellenőrzéssel megbízott hatósági személy jelenlétében, s általa értett nyelven történhetik. Az őrizethez szükség esetén katonai karhatalmat kell igénybevenni.

15. §.

Mindazokról, akikkel szemben ezen rendelet értelmében kivételes rendőri intézkedések nyernek alkalmazást, az I. fokú rendőrhatalóság az alább közölt minta szerint nyilvántartó lapot köteles két példányban kitölteni. A nyilvántartó lap egyik példánya központi nyilvántartás céljaira a belügyminiszterhez felterjesztendő, a másik példány helyi nyilvántartás céljaira megőrzendő.

A beállott változások a helyi nyilvántartásba haladéktalanul bejegyzendők, s egy időben a belügyminiszterhez is bejelentendők.

16. §.

Mindazokról, akikkel szemben ezen rendelet értelmében kivételes rendőri intézkedések alkalmazást nem nyertek ugyan, de állami közrendészeti vagy gazdasági érdekek állandó rendőrhatalósági megfigyelésüket

kiváratossá teszik, nyilvántartási lapok szintén kiállítandók, és az előbbi § rendelkezéseinek megfelelően kezelendők.

17. §.

Az internált egyénekről ujjlenyomat veendő fel, Az ujjlenyomat az országos bűnügyi nyilvántartó hivatal részére rendszeresített lapokon veendő fel, és a nyilvántartó lapokkal együtt a belügyminiszterhez terjesztendő fel.

18. §.

A belügyminiszter által internált egyének továbbítása lehetőleg csoportosan és pedig rendőri, vagy szükség esetén katonai kíséret mellett eszközözendő. A táborba szállított egyénnél meghagyott legszükségesebb holmáról jegyzék veendő fel, amelyet a táborigazgató láttomoz.

19. §.

A rendőrhatósági felügyelet alá helyezett vagy őrizetbe vett egyének a tartózkodási helyük szerint illetékes rendőrhatóságoknak, az internált egyének pedig az internálási tábor igazgatójának vannak alávetve.

20. §.

Az internált egyéneket megfelelő, testi épségének nem ártalmas munkára kell alkalmazni.

Valamennyi internált közellátásban részesül. Az ellátás költségeit az internált saját vagyonából vagy keresetéből köteles fedezni. Térítés nélküli közellátásban csak azok a munk képtelenek részesíthetők, akiknek vagyona, jövedelme egyáltalában nincsen.

Az internált egyén saját költségén élelmezheti magát, s evőből kívánhatja, hogy a tőle elvett pénzösszeg - amennyiben a rendelet szerint lefoglalás tárgyát nem képezi - az őrzési hely hatóságának szolgáltatassék át, amelyből az őrzési hely hatósága az őrizet alatt állának 30 napi ellátásra szükséges összeget bocsát esetről-esetre rendelkezésre; ugyan e célból a hozzátartozók is jogosultak pénzt az őrzési hely hatóságánál letenni.

21. §.

Az internált egyének a számukra kijelölt községekben csakis a belügyminiszter által kijelölt épületekben lakhatnak. Erre a célra elsősorban kedvező fekvésű és legalább éjszakára elzárható nagy épületeket kell felhasználni. Ha ilyenek rendelkezésre nem állanak, az őrizet alá vételt kisebb épületekben csoportonként kell foglaltatni. Egyenként az internáltakat csak elkerülhetetlen szükség esetén lehet elhelyezni.

Az elhelyezésnél figyelemmel kell lenni arra, hogy a közös háztartásban élő családtagok a családfő közelében helyezkedhessenek el.

Azt az épületet vagy épületrészt, amelyben az internált egyének el vannak helyezve, legalább éjjelre kívülről be kell zárni.

22. §.

Az a község, ahová a belügyminiszter ezen rendelet értelmében internáltakat utal, az odautaltakat befogadni, elhelyezésük és ellátásuk körül támogatóan közreműködni, ellenőrzésükről /nyilvántartás, jelentkezés/, esetleg őrzésükről is gondoskodni köteles.

Köteles továbbá őket támogatások és méltatlanságok ellen megvédeni és gondoskodni arról, hogy emberséges bánásmódban, szükség esetén megfelelő támogatásban részesüljenek.

A közegészségügyi feladatok tekintetében köteles a község velük szemben ugyanugy eljárni, mint saját lakosaival szemben. Az ellenőrzés illetve őrzés és az élélmezési költség felszámításának módozataira nézve a községi előljáróságokat a belügyminiszter látja el utasítással.

23. §.

Az internálást a viszonyokhoz mért kimélettel kell fogantositani.

Ügyelni kell arra, hogy büntetlen előéletű, vagy fiatal egyének rovott előéletű, illetőleg velük együtt internált hozzátartozóiktól eltekintve, idősebb egyékekkel egy helyiségben ne őriztessenek. Az elhelyezésnél lehetőleg figyelmet kell fordítani az internált egyének műveltségi fokára és társadalmi állására.

Az internált egyén ellenében minden megszorítás vagy kényszer kerülendő amaz intézkedéseken kívül, amelyet megszökésének és az intézkedés célját veszélyeztető összebeszélésnek megakadályozására, továbbá az őrzési hely rendjének és fegyelmének fenntartására szükségesek.

Az internált személy - amennyiben az az őrzási hely rendjével nem ellenkezik - azt a kényelmet, amely állásának és vagyoni viszonyának megfelelő, saját költségén megszerezheti. Különösen jogában áll saját ruháit és fehérneműit használni.

24. §.

Az internálás foganatosításával megbízott hatóság ellenőrzi az internált egyének levelezését, valamint a hozzájuk érkezett küldeményeket. Az e tekintetben elrendelt intézkedéseknek megszegése vagy kijátszása esetén azonban az illető internált egyénre azon korlátozás léptetendő életbe, hogy levelezést csak rendkívüli esetben és csak a rendőrhatóságok engedélyével s ellenőrzése mellett folytathat.

Az internált egyén táviratot nem adhat fel és távbeszélőt nem használhat.

25. §.

Minden az eddig érvényben volt rendeletek alapján eszközölt, vagy a jelen rendelet alapján elrendelendő internálási ügy az internálást kimondó határozat keltétől számítandó 6 hó elteltével hivatalból revízió alá veendő. Kötelesek ennél fogva az illetékes rendőrhatóságok minden a joghatóságuk alá tartozó területekről történt internálásokat a fentebb jelzett 6 hó elteltével hivatalból felülvizsgálni, s amennyiben a felülvizsgálás időpontjában az internálásra alapul szolgált ok megszűnt volna, vagy a körülményeknél fogva az internálás szükségességét

vesztette volna, kötelesek az internálási határozat megszüntetését határozatilag kimondani, s ezt a határozatot a tárgyiratok kapcsán felülbírálás végett a belügyminiszternek megküldeni. Ilyen esetekben a rendőrhatalóság internálást megszüntető határozata a belügyminiszter jóváhagyása után válik jogerőssé, s a szabadlábrahelyezés foganatosítása végett szükséges intézkedéseket szintén a belügyminiszter közvetlenül rendeli el.

Azonban az ügyben, amelyekben az internálást kimondó határozatokat az eddigi rendeletek alapján a belügyminiszter hozta meg, kötelesek az illetékes rendőrhatalóságok a joghatóságuk területére eső ügyekre vonatkozóan a fentebb említett 6 hónap elteltével az internálások további fenntartása vagy megszüntetése végett a belügyminiszterhez tárgyiratok kapcsán indokolt javaslatot felterjeszteni.

Az internálást kimondó határozatok felülbírálása a fentebb jelzett 6 hó eltelte előtt is helyett foghat és pedig kérelemre, azonban csak új, az alapeljárás során nem használt bizonyítékok alapján. Ilyen kérelmek a 3. és 4.§-ban megjelölt rendőrhatalóságnál terjeszthetők elő.

26. §.

Az érdemi elintézészt hátráltató kezelési zavar elkerülése céljából kötelesek az alsó hatóságok minden egyes magyar hamos internálására vonatkozó eljárást iratszerűen is külön-külön kezelni. A külföldiekre vonatkozóan egy-egy kitiltandó külföldi és hozzátartozóira vonatkozó adatok veendőik egy ügynek.

27. §.

Aki fenti rendelkezéseket, vagy azok alapján tett hatósági intézkedéseket be nem tartja, vagy azok megszegésében közreműködik, vagy valótlan adatok bemondásával a hatóságot félrevezeti, kihágást követ el, és az 1916. IV. tc. 6. §-a értelmében 6 hónapig terjedhető elzárással és 2.000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.

Az elzáráson kívül kiszabott pénzbüntetést behajthatatlansága esetén az elzárás tartalma 3 hónappal felemelhető.

Kihágások halmaza esetén, ha a pénzbüntetés az össz-büntetésképp kiszabott elzárással együtt alkalmazatik, az össz-büntetésül kiszabott és a pénzbüntetést helyettesítő elzárás tartalma együttevén egy évet nem haladhatja meg.

A felmerült kihágások miatt a büntető eljárás egy év alatt, a kiszabott büntetés két év alatt évül el.

A kihágás elbírálása annak a közigazgatási hatóságnak hatáskörébe tartozik, amely a fennálló szabályok értelmében a rendőri büntetőbiráskodást gyakorolja.

28. §.

Ez a rendelet kihirdetésének napján lép életbe. /BP-ten, 1920. évi március hó 27-én/ /Simonyi - Semadon Sándor/

6.5. A belügyminisztérium kebelékében szervezett
nyomozó osztály működéséről;

Az államrendészeti érdekek hathatósabb védelme, a kémekkel szemben való eredményesebb védekezés, nemkülönben a nagyobb jelentőségű bűnesetek nyomozása terén a központi irányítás és vezetés s ezzel a szükséges intézkedések és eljárások egyöntetűségének biztosítása céljából a belügyminisztérium kebelékében a rendőri főosztály alosztályaként "Nyomozó osztály"-t szervezett, amelynek vezetésével Czövek Sándor budapesti m.kir. államrendőrségi főtanácsost bizta meg.

A nyomozó osztály működését megkezdette.

E nyomozó osztály tagjai az állam biztonsága és rendje szempontjából fontosabb események és cselekmények tárgyában a nyomozókat az 1896. XXXIII. tc. 130.000/1899. BM. rendelet, értelmében felhatalmazás alapján az ország egész területén jogosultak, illetőleg kötelesek lefolytatni.

A budapesti államrendőrség hatósága alá tartozó területeken a nyomozó osztály a szükséghez képest esetenként adandó felhatalmazása alapján fog eljárni. Az ez alapon eljáró nyomozó közegeknek illetőleg kiküldötteknek hivatalos eljárásuk közben, más hatóságokhoz való viszonyára nézve, az idézett törvénycikkben, illetőleg rendeletben foglalt határozmányok irányadók.

Elrendelte, hogy az összes rendőrhatóságok és nyomozó szervek - beleértve a csendőrsöket is - minden olyan megtörtént, vagy készülő eseményekről és cselekményekről, amelyek az állam épségét, az állami és társadalmi élet rendjét, a közbéké érdekeit érintik, továbbá mindazon bűncselekményeket, amelyek súlyánál

szövevényességüknél fogva az egyéb bűncselekmények közül kiválnak, vagy amelyek egyéb szempontból való kiterjedésüknél fogva fokozottan fenyegetik a közbiztonságot, végül amelyeknek gyakori ismétlődéséből bünszövetségek garázdálkodására lehet következtetni, a nyomozó osztálynak haladéktalanul, lehetőleg táviratilag, vagy távbeszélő útján jelentést tartoznak tenni.

Kötelesek a rendőrhatóságok a nyomozás sikere érdekében a nyomozó osztály esetleges rendelkezésének megtörténtéig is minden szükséges intézkedést megtenni, különösen pedig a tettes és részének őrizetbe vételét, a bűnjelek lefoglalását, s a bizonyítékok beszerzését, illetőleg épségét biztosítani. Amennyiben a nyomozó osztály a nyomozást át nem veszi, vagy általában egyéb rendelkezést nem tesz, tartoznak azt saját hatáskörükben lefolytatni, s a nyomozás befejezése után az ügyet az illetékes hatósághoz áttenni.

6.6. A katonai hatóságok és közegek, illetőleg katonai nyomozók polgári személyekkel szemben való eljárásnak megszüntetéséről, illetőleg korlátozásáról;

1. §.

A m. kir. minisztérium az összes katonai alakulatoknak /ideértve az ugynevezett védelmi szerveket és különítményeket is/, valamint ezek közegeinek és nyomozóinak működését polgári személyekkel szemben megszünteti s elrendeli, hogy azok a katonai igazságügyi szervezetbe olvasztassanak be.

2. §.

Katonai hatóságok és azok rendelkezése alatt álló közegek, illetve katonai nyomozók a 3. §-ban megjelölt esetek kivételével általában polgári személyekkel szemben el nem járhatnak, ellenük nem nyomozhatnak, s őket le nem tartóztathatják.

3. §.

Katonai hatóságok és az azok rendelkezése alatt álló közegek, illetve katonai nyomozók polgári személyek ellen csak a m. kir. minisztérium 5.940/1919. ME. számú rendeletének 1. §-ában felsorolt bűncselekmények /az állami hadiereje elleni büntettek/ eseteiben járhatnak el. Lefoglalást, személymotozást és házkutatást, valamint letartóztatást azonban ez esetben is - tettenkapás esetét kivéve - csak a katonai illetékes parancsnok írásbeli rendelete alapján fogatosíthatnak.

Tettenkapás esetén a letartóztatott polgári egyén haladéktalanul legkésőbb 48 óra alatt az illetékes katonai ügyész elé állítandó.

A katonai büntető törvénykönyv 327. §-a alapján katonai hatóságok és azok rendelkezése alatt álló közegek, illetve katonai nyomozók polgári személyek ellen csak akkor léphetnek fel, ha ezek bűncselekménye közvetlenül a haderő ellen irányul, illetőleg a haderő érdekeit közvetlenül veszélyezteti.

4. §.

Az alatt az átmeneti idő alatt, amíg az állami és társadalmi rend védelmét biztosító törvények megalkotó-
tatnak, és az ezen törvények végrehajtására szükséges
szervek felállítottatnak, a katonai hatóságok és
az azok rendelkezése alatt álló közegek eljárása
polgári szénélvek által elkövetett bűncselekmények
eseteiben csak az illetékes polgári hatóságok által
hozzájuk intézett megkeresések teljesítésére és ar-
ra szorítkozhatik, hogy a tudomásukra jutott ese-
teket a rendelkezésükre álló adatokkal és bizonyi-
tékokkal együtt ténylegzet kiadételében az illetékes
polgári hatósághoz juttatják.

5. §.

Azok a katonai közegek és nyomozók, akik hivatalos
hatalmukkal visszaélve az előző §-okban körülírt
rendelkezőseket megszegik, azonnal letartóztatán-
dók és a legközelebbi katonai hatóságnak átadandók.

6. §.

Ez a rendelet kihirdetésének napján lép életbe, s
azt a magyar királyi belügyminiszter, a magyar ki-
rályi igazságügyminiszter és a magyar királyi hon-
védelmi miniszter hajtják végre.

/Bp-ten, 1920. év június hó 12-én/ Simonyi-Senadon
Sándor m.kir.mjn./

7./ Összefoglalás:

Az ellenforradalmi köz- és katonai igazgatás hatalomra jutása és hatalmának megerősítése során állandóan azt hangoztatta, hogy fellépésének oka az "alkotmányosság", a "törvényesség" és a "jogrend" helyreállítása. Azonban hatalmat visszaállítani, megtartani csak az addig kimunkált burzsoá jogelvek, a hatályos jogszabályok semmibe vételével tudta. Hatalmának fenntartásához esetenként még szükség volt a saját központi szervei által hozott jogszabályok megsértésére is. Felvetődik a kérdés, hogy mi készítette a közigazgatási és katonai szerveket arra, hogy a burzsoá jogok szabta kereteket átlépjék? Az okok között objektív és szubjektív okokat találunk. Az "alkotmányosság" a "törvényesség" nem biztosította volna az ellenforradalom hatalmát a dolgozó osztályok felett. Ezért voltak rákényszerülve a burzsoá jogelvek és hatályos jogszabályok megsértésére.

Tegyük vizsgálat tárgyává az objektív okokat. Ezen belül is meghatározó szerepe volt a gazdasági tényezőknek. Az előzőekben láttuk, hogy az ellenforradalom hatalomra jutásával a megye gazdasági viszonyai romlottak. Ezt igazolja a kivándorlási mozgalom kezdeményezése, a készülő sztrájk. E tekintetben nem változott a helyzet 1920. első felében sem. A szombathelyi katonai körletparancsnokság "védelmi osztályának" 194-8/Véd./1920. sz. bizalmas jelentése következőképpen foglalja össze a dolgozó osztályoknál jobb körülmények között lévő "középosztály" helyzetét:

"...az általános nyomor olyan nagy, hogy félő, hogy egy rázkódást kibír-e a végsőkéig elkeseredett és nyomorban szenvedő középosztály... Kétségbeesetté teszi a helyzetet az óriási lakásinség, sok tisztviselő nem bír háztartást vezetni... rossz vért szül a hadi özvegyek körében a hadisegélyek részbeni

beszüntetése..." /128/ Vas megyében a proletáriátus a központi rendelkezések ellenére sem adta át a hatalmat. A hatalomátvétel nyílt katonai terroron alapult. Ilyen objektív tényezők mellett csak az erőszakon, törvénysértésen alapuló hatalmi eszközök maradtak az ellenforradalmi rendszer kezében hatékony eszközként.

Az okok másik csoportjába sorolhatjuk a szubjektív tényezőket. Ezek között kell megemlítenünk, hogy Vas megyében már polgári demokratikus forradalom idején, de kiváltképpen a Tanácsköztársaság alatt kialakultak azok a belső és külső ellenforradalmi szervezetek, amelyek 1919. augusztus 1-t követően azonnal, vagy hamarosan funkcionálhattak. Az ellenforradalmi szervezetekben is meghatározó szerepük volt a szélsőséges jobboldali elemeknek. /Deme László, Szomor alezredes stb./

Az ellenforradalom hatalomra jutásában a közigazgatási és katonai szervek szerepét vizsgáltuk, a két fő tényezőkön belül is döntő szerepe volt a katonaságnak. De tévednénk, ha azt hinnénk, hogy más hatalmi ágak /pld. bíróság/ és tényezők /a klerikális reakció és pártok/ nem játszottak volna benne szerepet. De igen. Ennek ellenére azt kell mondanunk, hogy az utóbbiak a köz- és katonai igazgatás nélkül a rendelkezésre álló eszközeikkel nem lettek volna képesek a burzsoázia hatalmának visszaállítására, megtartására.

Nézzük meg, hogy az ellenforradalmi rendszer Vas megyében a sokoldalú összetett eszközeivel és módszereivel milyen eredményeket tudott felmutatni. Az eredmény sajnos meglepő. Amit talán legjobban az 1920. januári választások eredményeivel mérhetünk le. Vas megyében akkor tíz választókerület volt.

Ebből kilencben az ellenforradalmi célkitűzéseket legjobban illusztráló és megvalósító Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja szerezte meg az országgyűlési mandátumot. A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja 1919. október 23-án jött létre több keresztényszocialista párt egyesüléseként. /Keresztény Szocialista Gazdasági Párt, Keresztény Nemzeti Párt ... stb./ A programjában hangzatos célokat hirdetett, azonban a nagybirtok és nagytőke érdekeit szolgálta. Országos összesítésben a szavazatok 35,1 %-át kapta csak meg. A pártok szövetsége csak a választásig tartott, amíg mandátumokat megszereztek, majd ismét a különböző burzsoá irányzatoknak megfelelő pártokra bomlott. /129/

E párt képviselőiként lettek megválasztva: Gr. Anbrózy-Migazzi István, Benicky Ödön belügyminiszter, Bleyer Jakab miniszter, Gyömörei György miniszteri tanácsos, Huszár Károly miniszterelnök, Lingauer Albin lapszerkesztő, Gr. Sigray Antal kormánybiztos, Thomas Ferenc esperes, Dr. Vass Ferenc egyetemi tanár. A Vas megyei ellenforradalom vezetői győzelmüket ünnepelték. Nagyhangu kijelentéseket tettek: "...az egész ország tisztelettel, csodálattal tekint Vasvármegye népére...Vasvármegye fehér zászló alatt megy a parlamentbe!" /130/ adták hírül az alkalommal kiadott röplapjaikon. Valóban "csodálhatta" Vasvármegyét az egész ország, de azért, hogy milyen koncentrált ellenforradalmi hatás nehezedett rá.

8. Forrásjegyzék:

- 1./ Anton Lejár: Erinnerungen. Gegenrevolution und
restaurationsversuche in Ungarn
1918-1921.
Wien, 1973.
- 2./ Budapesti Közlöny 1919. évi számai
- 3./ Deme-Keleti: Az ellenforradalom Vasvármegyében
és Szombathelyen. Szombathely 1920.
- 4./ Gergely Jenő: Keresztényszocialisták politikai
szerepe az ellenforradalom első
éveiben. /1919-1923/
Századok, 1976. 2. szám 234-248 l.
- 5./ Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919-1945.
I. köt. Bp. 1956.
- 6./ Karsai Elek: A kormánybiztosok hatásköre és te-
vékenysége az ellenforradalmi rend-
szer első hónapjaiban. Levéltári
Közlemények 1955.
- 7./ Karsai-Pintér: Darutollasok
Bp. 1960.
- 8./ Ki kicsoda? Bp. 1937.
- 9./ Magyar életrajzi lexikon 2. köt. Bp. 1969.
- 10./ Magyarország földbirtokosai és földbérlői.
Bp. 1925.

- 11./ Nemes Dezső: Ellenforradalom története Magyarországon 1919-1921. Bp. 1962.
- 12./ Dr. Samu Mihály: A Horthy-korszak államformája és jogrendszer. Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról. Bp. 1956.
- 13./ Sigray Antal: Nyugatmagyarország és az ellenforradalom. Új Magyar Szemle 1920. 2. sz.
- 14./ Dr. Sik Ferenc: Jogi megtorlás a Tanácsköztársaság politikai szereplői ellen /1919-1921. Jogtörténeti tanulmányok III. köt. Bp. 1974.
- 15./ Soós Katalin: Burgenland az európai politikában. 1918-1921. Bp. 1971.
- 16./ Törvények gyűjteménye /1912-1914/
- 17./ Dr. Vargyai Gyula: Katonai igazgatás és kormányzói jogkör Bp. 1971.
- 18./ Vas megyei Levéltár: - Nyugatmagyarország Kormánybiztosi elnöki és általános iratok.

- 93 -

- Vasvármegyei Főispáni
elnöki és általános iratok.

19./ Vasvármegye /politikai napilap/

8. Jegyzetek:

- 1./ Deme-Keleti: Ellenforradalom Vasvármegyében és Szombathelyen. Szombathely 1920. 12. 1.
- 2./ U.o. 15. 1.
- 3./ U.o. 15. 1.
- 4./ U.o. 150. 1.
- 5./ U.o. 19. 1.
- 6./ Anton Lehár: Erinnerungen. Gegenrevolution und Restaurationsversuche in Ungarn. 1918-1921.
/Továbbiakban: Lehár: Visszaemlékezései/
Wien, 1973. 72. 1.
- 7./ Lehár: Visszaemlékezések. Wien, 1973. 84-85. 1.
- 8./ Lehár: Visszaemlékezések. Wien, 1973. 86. 1.
- 9./ Soós Katalin: Burgenland az európai politikában. 1918-1921.
1971. 25. 1.
- 10./ Lehár: Visszaemlékezések. Wien, 1973. 95. 1.
- 11./ Deme-Keleti: Az ellenforradalom Vasvármegyében és Szombathelyen. Szombathely, 1920. 195-160. 1.
- 12./ Lehár: Visszaemlékezések: Wien, 1973. 87-93. 1.
- 13./ Deme-Keleti: Az ellenforradalom Vasvármegyében és Szombathelyen. Szombathely, 1920. 182. 1.
- 14./ U.o. 184. 1.

- 15./ U.o. 191-192. 1.
- 16./ Vasvármegye, 1919. szept. 30. sz. 3. 1.
- 17./ Lehár: Visszaemlékezések. Wien, 1973. 95. 1.
- 18./ U.o. 103. 1.
- 19./ Vas megyei Levéltár /Továbbiakban: Vam.L./
Nyugatmagyarországi Kormánybiztos /További-
akban: Nym. Korm.bizt./ Elnök /Továbbiakban:
Eln./ 1919. 23.
- 20./ Lehár: Visszaemlékezések. Wien, 1973. 113. 1.
- 21./ U.o. 97. 1.
- 22./ Sigray Antal: Nyugatmagyarország és az ellen-
forradalom.
Uj Magyar Szemle 1920. 2. sz. 152. 1.
- 23./ Vam. L. Nym. Korm.bizt. Eln. 1919. 67.
- 24./ Vam. L. Vasvármegye Főispán Elnöki. 1920. 125.
- 25./ Vasvármegye, 1919. szept. 13. sz. 3. 1.
- 26./ Vasvármegye, 1919. szept. 14. sz. 3. 1.
- 27./ Vasvármegye, 1919. szept. 20. sz. 3. 1.
- 28./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 30.
- 29./ Dr. Sik Ferenc: Jogi megtorlás a Tanácsköztár-
saság politikai szereplői ellen /1919-1921/
Jogtörténeti tanulmányok III. köt.
Bp. 1974. 57. 1.
- 30./ Dr. Samu Mihály: A Horthy-korszak államformája
és jogrendszere. Tanulmányok a Horthy-korszak
államáról és jogáról.
Bp. 1958. 23-24. 1.

- 31./ Dr. Vargyai Gyula: A katonai igazgatás és az ellenforradalmi állam keletkezése.
Pécs, 1967. 5. 1.
- 32./ Lehár: Visszaemlékezések. Wien, 1973. 100. 1.
- 33./ Soós Katalin: Burgenland az európai politikában. 1918-1921.
Bp. 1971. 10-36. 1.
- 34./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 47.
- 35./ Vasvármegye, 1919. szept. 10. sz. 1-2. 1. és szept. 13. sz. 3. 1.
- 36./ Vasvármegye, 1919. szept. 23. 1. 1.
- 37./ Vasvármegye, 1919. szept. 23. 3. 1.
- 38./ Vasvármegye, 1919. szept. 30. 2. 1.
- 39./ Lehár: Visszaemlékezések, Wien, 1973. 105. 1.
- 40./ Soós Katalin: Burgenland az európai politikában. 1918-1921.
Bp. 1971. 33. 1.
- 41./Lehár: Visszaemlékezések, Wien, 1973. 106. 1.
- 42./ Iratok az ellenforradalom történetéhez.
1919-1945. I. köt.
Bp. 1956. 125-127. 1.
- 43./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Általános 1920. 1382. 1.
- 44./ Vam. L. Vasvármegye Főispán Általános 1921. 35.
- 45./ Sigray Antal : Nyugatmagyarország és az ellenforradalom.
Uj Magyar Szemle. 1920. 2. sz. 150. 1.

- 46./ U.o. 149. 1.
- 47./ Lehár: Visszaemlékezések. Wien, 1973. 103. 1.
- 48./ Magyar életrajzi lexikon 2. köt. 1969. 625. 1. és
Magyarország földbirtokosai és földbérleti.
Bp. 1925. 437. 1.
- 49./ Ki kicsoda?
Bp. 1937. 133. 1.
- 50./ Magyar életrajzi lexikon. 2. köt.
Bp. 1969. 346. 1.
- 51./ Karsai Elek: A kormánybiztosok hatásköre és te-
vékenysége az ellenforradalmi rend-
szer első hónapjaiban. /továbbiak-
ban: A kormánybiztosok hatásköre.../
Levéltári Közlemények 1955. 233. 1.
- 52./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1920. 285. 1.
- 53./ Vam. L. U.o. 1920. 6.
- 54./ Karsai-Pintér: Darutollasok.
Bp. 1960. 184-186. 1.
- 55./ Budapesti Közlöny 1919. aug. 23. 92. sz.
- 56./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 246.
- 57./ Sigray Antal: Nyugatmagyarország és az ellen-
forradalom
Uj Magyar Szemle 1920. 2. sz. 148. 1.
- 58./ Budapesti Közlöny 1919. 111. sz.
- 59./ Karsai Elek: Kormánybiztosok hatásköre...Levéltá-
ri Közlemények 1955. 225. 1.
- 60./ V. m. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 126. 1.

- 61./ Vam. L. Vasvármegye Főispán Ált. 1919. 153.
- 62./ U.o. 1920. 104.
- 63./ U.o. 1920. 104.
- 64./ U.o. 1919. 173.
- 65./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 3.
- 66./ Vam. I. Nym. Kormbizt. Ált. 1919. 362.
- 67./ Vam. L. U.o. 1919. 437.
- 68./ Vam. L. U.o. 1919. 529.
- 69./ Dr. Samu Mihály: A Horthy-korszak államformája
és jogrendszere. Tanulmányok a
Horthy-korszak államáról és jo-
gairól.
Bp. 1958. 30. 1.
- 70./ Dr. Sik Ferenc: Jogi megtorlás a Tanácsköztársaság
politikai szereplői ellen
Magyarországon. 1919-1921.
Jogtörténeti Tanulmányok III.köt.
Bp. 1974. 68. 1.
- 71./ Vam. L. Vasvármegye Főispán Ált. 1919. 120.
- 72./ Vam. L. Nym. Korm.bizt. Ált. 1919. 572.
- 73./ Vam. L. U.o. 1919. 1562.
- 74./ Dr. Sik Ferenc: Jogi megtorlás a Tanácsköztársaság
politikai szereplői ellen
Magyarországon /1919-1921/
Jogtörténeti tanulmányok III.köt.
Bp. 1974. 67. 1.
- 75./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1920. 185.

- 76./ Iratok az ellenforradalom történetéhez
1919-1945. I. köt.
Bp. 1956. 240-241. l.
- 77./ Dr. Samu Mihály: Horthy-korszak államformája
és jogrendszere. Tanulmányok a
Horthy-korszak államáról a jo-
gokról.
Bp. 1958. 20. l.
- 78./ Vasvármegye, 1919. november 30. sz. 2. l.
- 79./ Iratok az ellenforradalom történetéhez
1919-1945. I. köt.
Bp. 1956. 120-121. l.
- 80./ Nemes Dezső: Az ellenforradalom története Ma-
gyarországon. 1919-1921.
Bp. 1962. 37. l.
- 81./ Karsai-Pintér: Darutollasok. Bp. 1960. 184-186. l.
- 82./ Nemes Dezső: Az ellenforradalom története Magyar-
országon 1919-1921.
Bp. 1962. 46. l.
- 83./ Vasvármegye 1919. szept. 10. sz. 3. l.
- 84./ Vam. L. U.o. Ált. 1920. 1106.
- 86./ Budapesti Közlöny 1919. aug. 11-i sz. és Vas-
vármegye 1919. nov. 14. sz. 3. l.
- 87./ Vam. L. Nym. Kormbizt. eln. 1919. 238. l.
- 88./ Vasvármegye, 1919. november 16. sz. 2. l.
- 89./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1920. 237.
- 90./ Lehár: Visszaemlékezések: Wien, 1973. 113. l.

- 91./ U.o. 109. 1.
- 92./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 8.
- 93./ Iratok az ellenforradalom történetéhez
1919-1945. I. köt.
Bp. 1956. 161. 1.
- 94./ Deme-Keleti: Az ellenforradalom Vasvár-
megyében és Szombathelyen. Szombathely
1920. 182-183. 1.
- 95./ Vasvármegye, 1919. aug. 10. sz. 3. 1.
- 96./ Deme-Keleti: Az ellenforradalom Vasvárme-
gyében és Szombathelyen.
Szombathely 1920. 190. 1.
- 97./ Vasvármegye, 1919. szept. 20. sz. 2-3. 1.
- 98./ Deme-Keleti: Az ellenforradalom Vasvárme-
gyében és Szombathelyen.
Szombathely 1920. 190. 1.
- 99./ Vasvármegye, 1919. nov. 29. sz. 1-2. old.
- 100./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Ált. 1919. 190.
- 101./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 7.
- 102./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Ált. 1920. 697.
- 103./ Dr. Vargyai Gyula: Katonai igazgatás és kor-
mányzóik jogkör
Bp. 1971. 107. 1.
- 104./ U.o. 108-109. 1.
- 105./ Vam. L. Vasvármegye Főispán Eln. 1921. 25.
- 106./ Dr. Vargyai Gyula: Katonai igazgatás és kor-
mányzóik jogkör. Bp. 1971. 42.1.

- 107./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 246.
- 108./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 52.
- 109./ Vam. L. U.o. 1919. 91.
- 110./ Vam. L. U.o. 1919. 336.
- 111./ Vasvármegye, 1919. aug. 10. sz. 3. 1.
- 112./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 77.
- 113./ Vam. L. U.o. 1919. 36.
- 114./ Vam. L. U.o. 1920. 229.
- 115./ Vam. L. Vasvármegye Főispán Eln. 1920. 44.
- 116./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Ált. 1919. 700.
- 117./ Vasvármegye, 1919. nov. 30. 3. 1.
- 118./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Ált. 1920. 1317.
- 119./ Iratok az ellenforradalom történetéhez
1919-1945. I. köt.
Bp. 1956. 372. 1.
- 120./ Vam. L. Vasvármegye Főispán Ált. 1921. 18.
- 121./ Vasvármegye, 1919. aug. 17. sz. 3. 1. aug. 19.
3. 1. és szept. 19. sz. 3. 1.
- 122./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1920. 69. és ált.
1920. 1167.
- 123./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Ált. 1919. 110.
- 124./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 163.
- 125./ Vam. L. U.o. 1919. 163.
- 126./ Vam. L. Vasvármegyei Főispán Ált. 1919. 136.

127./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1919. 299.

128./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Eln. 1920. 259.

129./ Gergely Jenő: A keresztényszocialisták politikai szerepe az ellenforradalom első éveiben /1919-1920/
Századok, 1976. 2. sz. 234-248. 1.

130./ Vam. L. Nym. Kormbizt. Ált. 1920. 504.

Témavázlat és tartalomjegyzék:

1./	Az ellenforradalmi hatalom átvétel előkészítése és végrehajtása:	1
2./	Az ellenforradalmi hatalom ideológiai alátámasztása, az alkalmazott közigazgatási és katonai eszközök és módszerek sajátosságai:..	12
3./	A Nyugatmagyarországi Kerületi és Vasvármegyei kormánybiztosság:....	19
3.1.	A kormánybiztosság létrejöttének okai:.....	19
3.2.	A kormánybiztosságok szervezeti felépítése, hatáskörük és tevékenységük:.....	23
3.3.	A rendészeti megtorlás:.....	31
4./	A nyugatmagyarországi és vasvármegyei Katonai Parancsnokságok:.....	37
4.1.	A katonai szervezet létrejötte és tevékenységének főbb területei:...	37
4.2.	A katonai szervek "nyomozó" tevékenysége:.....	40
4.3.	A köz- és katonai igazgatás egymáshoz való viszonya:.....	46
5./	Ellenforradalmi célokat szolgáló sajátos új szervezeti formák:.....	51

5.1.	A katonai szervek irányítása, befo- lyásolása alatt álló szervezetek:..	52
5.2.	A közigazgatási és katonai szervek közös irányítása alatt álló szer- vezetek:.....	55
6./	A magyar belügyminiszter 1919-1920. évi rendeletei:.....	58
6.1.	A forradalom vivmányait veszélyezte- tő egyének rendőri felügyelet alá helyezésének és őrizet alá vételének szabályozásáról:.....	58
6.2.	Az alkotmányozó nemzetgyűlési vá- lasztásokról szóló 1919; XXV. nép- törvény végrehajtása tárgyában:....	60
6.3.	A rendőri büntető bíraskodás ideig- lenes szabályozásáról és végrehajtá- sáról:.....	63
6.4.	Az állam biztonsága vagy a társadal- mi rend és béke szempontjából, vala- mint a közbiztonságra veszélyes, ag- gályos és gyanús, ugyszintén gazdasá- gi okokból káros egyének rendőri felü- gyelet alá helyezéséről, őrizetbe véte- léről és internálásáról:.....	68
6.5.	A belügyminisztérium kebelékében szervezett nyomozó osztály működésé- ről:.....	84

6.6.	A katonai hatóságok és közegek, illetőleg katonai nyomozók polgári személyekkel szemben való eljárásának megszüntetéséről, illetőleg korlátozásáról:.....	85
7./	Összefoglalás:.....	88
8./	Forrásjegyzék:.....	91
9./	Jegyzetek:.....	94
10./	Illusztrációk:.....	103

- Vas megye (Antónia) nemvédés,
megye az ellenfelednek nemvén-
releiregen!
- A család munkásságát tegegyre lehet
vél vizsgálni!
- Ellenfelednek megtagadás a megvétel-
Fogalmának / plod. 2: alden! /
- Vél érinti a nem, de nem szem-
az ellenfelednek vendua deudagá-
gintat.
- A daljait tegeledelmek ninygítva
sál az állalás név! (30. alden. /
- Tényezéget vánni az ellenfelednek
nemvénál! (30. alden. /
- Koldos a vendéket megvétel név-
elemzés 31. alden - Tál
- A zár - 5 Antónia igyit's emmizsár
vála ninyg (46. alden - Tál)
- A felgyűmítet nemvélén! 1913-1920,
58. alden - Tál. Kall er? 26. alden!!
- Vas megye Antónia ninygítet az ellenfe-
dalni nemvénen! 189. alden.)

FRIDRICH ISTVÁN (HADÜGY).

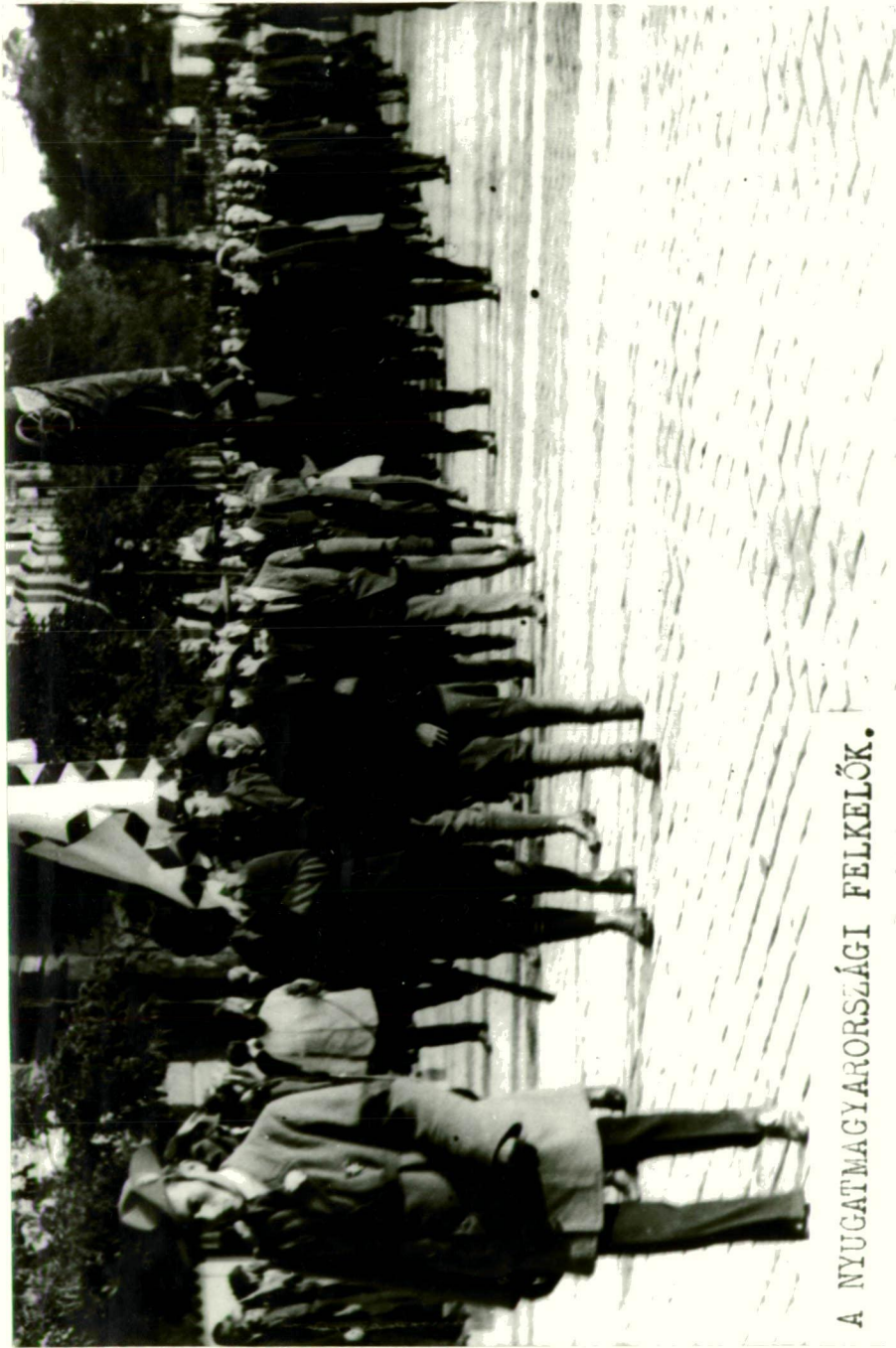
Friedrich István hadügyminiszter

Friedrich István hadügyminiszter

Gr. Sigray Antal
Nyugatmagyarország Kerületi Kormánybiztosa
Szombathelyi székhellyel

A NYUGATMAGYARORSZÁGI FELKELŐK.

A nyugatmagyarországi felkelők

Lehár Antal
Nyugatmagyarország katonai parancsnoka
katonai kísérellettel

L.81.oldal.

Lajtabánsági Márffy csapat

Katonai felvonulás Sopronban

Soproni ünnepség /1922/

Felvonulók csoportja

Felkelők csoportja Ágfalván

15-65/1979.

bksz.

Kunhegyi József

Tárgy: doktori szigorlata:

Melléklet: 1 db disszertáció.

Dr. Rácz János elvtársnak
tsz.v. egyetemi tanár

H o l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve . Kunhegyi József: Az ellenforradalmi rendszer hatalomra jutásának közigazgatási és katonai eszközei Vas megyében 1919-1920

.....
című doktori értekezését tisztelgetéssel felkérem, hogy azt megbírálni szíveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szíves figyelmét felhívnom tanácsulésünk ama határozatára, amely a bírálat elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelt értekezést a bírálat elkészítése után szíveskedjék átadni tanzékra könyvtársának leltárba vétel és a könyvtárban való olhelyez-
zésre céljából.

Ezred, 1979. szept. 19.

Cs. János

dékan

A kiadmány hiteltel:

Dr. Kunhegyi József

Főelőadó

Kaptak: Dr. Rácz János tsz.v. egyetemi tanár

Dr. Csépanyi Dezső docens

.....
társbíráló

Bírálat

Kunhegyi József: Az ellenforradalmi rendszer hatalomra jutásának közigazgatási és katonai eszközei Vas megyében 1919-1920. é. doktori disszertációjáról.

A dolgozat készítőjének témaválasztását több körülmény is indokolta; a megye földrajzi fekvése /Ausztriával szomszédos/, az ellenforradalom erőinek viszonylag koncentrált jelenléte, amint ez az értekezésből is kitűnik Vas megyében igen korán kiépültek az ellenforradalmi szervezetek, s nem utolsó sorban az erőszak apparátus meghatározó szerepe a Horthy-fasizmus rendszerének létrejöttében. Ilyen körülmények között az utolsóként jelzett kérdésnek a vizsgálata fontos feladata helytörténeti kutatóinknak.

Disszertációjában a szerző számos fontos összefüggését tárja fel a nyugatmagyarországi ellenforradalmi szervezkedésnek, a Horthy-fasizmus erőszakszervezetei kiépülésének. Különösen jól sikerült részei a dolgozatnak az ellenforradalmi rendszer katonai szervezeteit és a különböző megtorlásokat /pld. az u.n. rendészeti megtorlás 31-37. old./ tárgyaló részek. Erénye az a törekvése is a szerzőnek, hogy a fontosabb megyei vonatkozásokat az országgal egybevetve igyekezett tárgyalni. Viszonylagos tényanyag gazdagsága is értéke a munkának.

Kivánatos lett volna azonban néhány kérdés elmélyültebb elemzése; így pld. nem elégséges csak jelezni a Horthy-fasizmus demagógiáját, a köz- és katonai igazgatás egymáshoz való viszonyát is árnyaltabban kellett volna elemezni. A disszertáció terjedelméhez képest /90 old. szöveges rész!/ túlzottak sok az általános rész. A belügyminiszter rendeleteit /1919-1920./ közel

30 oldalban ismerteti, ez gyakorlatilag elhagyható lett volna. De naivitás törvényességet feltételezni és várni az ellenforradalmi rendszertől /30. old./

Ugyanakkor értéke a dolgozatnak a felhasznált irodalom és levéltári források viszonylagos gazdagsága. Mindezek alapján a disszertációt rite minősítéssel javaslom elfogadni.

Szeged, 1979. október 29.

/Dr. Rácz János/
egyetemi tanár